

onderzoek naar hun ontstaan en hunne verhouding tot VONDELS *Vorstelijke Warande* heeft tot de uitkomsten geleid, welke de stof moeten leveren voor dit opstel.

Men zal ons echter moeten veroorloven wat hooger op te klimmen, wel niét tot de tijden van *Esopus* of tot die van den *Esopet*, God beware ons! maar toch in elk geval tot de eerste jaren der zestiende eeuw, toen bij Dirk Martens, te Antwerpen, in 1512 een schoolwerkje van de pers kwam, in 4°, met den titel: « *Pluscule Esopi phrygis et Auiani Fabulae* » (1). Behalve de *liminaria*, bevat het enkel 25 fabelen van AESOPUS en 9 van AVIANUS, in proza bewerkt door BARLANDUS, en 3 fabelen uit CAMPANUS en uit VOLATERRANUS. Nog in 1515 werd dit bundeltje te Augsburg ongewijzigd herdrukt, doch reeds twee jaar vroeger, in 1513, waren te Straatsburg, bij Knoblouch, en te Leuven, bij Martens die pas met zijn drukkerij uit Antwerpen hierheen verhuisd was, nieuwe, sterk vermeerderde uitgaven verschenen. Het voorwerk der Leuvensche uitgaaf bestond hoofdzakelijk uit een endecasyllabon ad lectores van PETRUS EGIDIUS, een inleidenden brief van DORPIUS en een aanbevelingsbrief van GUILIELMUS HERMANNUS van Gouda. Voor het weg-

is : alleen bevindende dat het over dertig jaeren aen hun Grootvaeder van eenen sijnen vriend, te Colen doen ter tijt wonende, overgesonden is geweest », en daar het *Aen den Leser* gedateerd is « *Desen lesten Martij 1668* », stelt Dr DE VRIES de vraag (bl. 68, nota) : — D. V. COORNHERT was toen in ballingschap. Is hij misschien de vertaler? De puristische voorrede is geheel in zijn geest. — De beschrijving van het zeldzame bundeltje is te vinden op bl. XVII-XVIII der Bibliographie.

(1) Zie den volledige titel en de beschrijving in de Tweede Reeks van *Bibliotheca Belgica*, bibliographie générale des Pays-Bas par FERD. VAN DER HAEGHEN, R. VAN DEN BERGHE et TH. J. I. ARNOLD.

laten van enkele fabelen uit den Antwerpschen druk was ruimschoots vergoeding gebracht door de opname van een aantal nieuwe, aan verscheidene schrijvers, onder andere aan ERASMUS, ontleend; het Antwerpsche fabelboekje bevatte er maar 37; het Leuvensche telde er 138.

In de talrijke uitgaven die nu jaar om jaar ten allen kante volgen, blijft het voorwerk dezer Leuvensche uitgave grootendeels behouden. We vernemen er hoe men te dien tijde over de fabelen oordeelde. « Opleiders der schrandere Vlaamsche jeugd », zoo schreef DORPIUS, « ik draag U dit werkje op, als een middel voor uwe schoolkennis om hunne taal te oefenen en te beschaven, vooreer zij zich hier te Leuven, in ons oud College de Lelie, dezen hoofdzetel der schoone Letteren, op de studie der Wijsbegeerte komen toeleggen. » En PETRUS EGIDIUS had bezwaarlijk hooger kunnen draven in zijn prijzend endecasyllabon : « Wie gij ook zijt », riep hij den lezer toe, « die de gemakkelijke Fabelen van Aesopus wilt leeren kennen, koopt voor klein geld dit nieuwe, keurige, mooie en geleerde boekje. Netter, lieflijker noch lustiger is er geen, zoo om de zuiverheid van 't Latijn als om de wijze hoe de beesten er spreken. En daarenboven bevat het voor alleman een schat van wijze levensregeltjes » — « Doch waartoe langer aangedrongen », bemerkt hij aan 't slot :

Horarum est simul omnium libellus.

De verdere uitgaven, in den loop der zestiende eeuw, en lang daarna, zijn wezenlijk niet te tellen. De *Bibliotheca Erasiana*, uitgegeven door den bekenden Bibliothecaris der Gentsche Hoogeschool, den h. FERD. VAN DER HAEGHEN, stipt, naast twee Leuvensche drukken van 1517 en 1520, er een half dozijn Antwerpsche aan (1529, 1530, 1534, 1542, 1546, 1560), een vijftiental Fransche (1527, 1534, Parijs; 1535, Lyon; 1537, 1544, 1545, 1546, Parijs;

1548, 1554 [2 drukken], Lyon; 1561, 1564, Parijs; 1571, 1579, Lyon), een uitgave te Deventer (1517), eene te Londen (1535), eene te Solingen (1530), twee te Venetien (1534 en 1563), eene te Praag (1585), veertien te Straatsburg in de jaren 1515 tot 1512, eene te Keulen (1522), verscheidene te Leipzig (1517, 1532, 1535, 1536, 1543, 1557), eene te Tubingen (1538), drie te Nuremberg (1531, 1540, 1568), drie te Augsburg (1545, 1555, 1557), twee te Magdeburg (1581, 1588) en twee te Mainz (1530, 1550). En die opsomming is lang niet volledig, want ook na het jaar 1600 werd de verzameling nog menigmaal herdrukt, terwijl in bovenstaande opsomming geen rekening gehouden werd van enkele uitgaven zonder jaartal (1).

In de opvolgenlijke uitgaven worden de fabelen gaandeweg al talrijker en talrijker. De mededingende vakgenoot was dadelijk gereed om zijn eigen nieuwen druk te verrijken of te wijzigen naar 't voorbeeld van de laatst verschenen uitgave. De Antwerpsche allereerste druk van

(1) Zie de nauwkeurige beschrijving van 48 verschillende drukken in *Bibliotheca Belgica*. En er zijn er veel meer geweest. HERVIEUX (Les Fabulistes latins... Avianus et ses anciens imitateurs, Paris. Bl. 11 en vlgg.) haalt 22 uitgaven aan, waar Avianus staat in plaats van Avianus; 14 dier uitgaven worden door *Bibl. Belg.* niet vermeld. De *Bibliotheca Erasmiانا*, 2e Série; *Auteurs publiés, traduits ou annotés par Erasme; liste sommaire et provisoire*; (Gent, 1893) van den h. VAN DER HAEGHEN somt echter tot 76 verschillende uitgaven op, met een jaartal, en nog verscheidene andere zonder jaartal, en 't lijdt geen twijfel dat het getal nog aanzienlijker is geweest. Is het niet waarlijk opvallend toch dat juist de éénige uitgave door A. C. M. ROBERT met haren volledige titel aangehaald (Fables inédites du XIIe, XIIIe et XIVe siècles et Fables de La Fontaine, — Paris, 1825, bl. CLXXXIX, nota), — eene Parijzer uitgave van 1535 met 445 fabelen, — noch in *Biblioth. Belg.*, noch bij Hervieux, noch in de *Biblioth. Erasmiانا* te vinden is?

1512 telde, zooals wij gezien hebben, enkel maar 37 stukjes; de Leuvensche van 1513 behelsde er reeds 138; die van 1527 reeds 143; die van 1520 eindelijk 236. Doch men vindt er 272 in den Straatsburgschen van 1520, en 374 in den Straatsburgschen van 1521; 393 (waaronder 18 verhaaltjes uit de *Facetiae* van Poggius!) in den Antwerpschen van 1529, 448 in den Parijzer druk van 1534, en — dit spant de kroon — : 548 in den Parijzer druk van 1544. Doch de Parijzer druk van 't jaar daarop had er weer maar 448 meer.

't Zal wel overbodig zijn, na deze opsomming, uit te weiden over de rol der Latijnsche prozafabelen in onderwijs en opvoeding bij de Humanisten. Doch ook in het genre der fabelen vonden de menschen toenmaals een smaak, die ons thans bevreemdt; dat blijkt uit de talrijke vertalingen zoo in 't Fransch, als in 't Engelsch en in 't Nederlandsch welke van Stainhōwel's *Aesopus* vervaardigd werden; GOEDEKE soms tot 23 uitgaven op, voor Duitschland alleen (1).

(1) In *Petit's* Middelnederl. Bibliographie, en eveneens in het werk van L. Hervieux, les Fabulistes latins depuis le siècle d'Auguste jusqu'à la fin du M.-A., Paris 1884, I, livre III, worden slechts 3 Nederlandsche bewerkingen opgeteekend (Gouda, Ger. Leeu, 1485; — Antwerpen, Ger. Leeu, 1485; — en Delft, Henrik Eckert van Homberch, 1498.) — Dat er wel meer zullen geweest zijn, schijnt te blijken uit de vermelding van een Antwerpschen druk in fo van 1546 in den « Catalogus van eene uytmuntende Bibliotheek .. nagelaeten door wylen de Geleerde en Beroemde Heeren van Westphalen, Meyerus, enz. », (1764), I, bl. 238, n° 2510 : — « Esopus leeven ende Fabulen; ende die Fabulen van Avianus, en Alfonsius, Poëten, die welke zeer genoegelyk en vol profytelyke Leeringen zyn, en vermeerderd met 31 Fabulen die noyt gheprent en waaren. Gheprent te Antwerpen, 1546. Vol schoone Figuren. » 't Is haast letterlijk de titel der eerste uitgaaf.

Dat alles belet echter niet, dat er bij de Vlaamsche Rederijkers weinig of niets van fabeldichten te merken is, zoo men DE DENE uitzondert. Enkel valt hier aan te stippen dat die van WYNOCKBERGHE, op het Gentsche Landjuweel van 1509, de fabel hoe 't scheminkel haar jong als 't schoonste prees, inlaschten in de slotstrophen van hun Referein int Zotte.

Een andere fabelbundel, in 8°, vermeld in denzelfden Catalogus, 1^e Deel, bl. 228, n° 1607, en dien we evenmin te zien kregen, moge hier aangestipt worden: « Het Leeven van Esopus en van sine Fabulen. Met meer andere uyt Romulo, Anjano en Alfonso ghe-togen, die zeer ghenoechlyc en profitelyc zyn voor alle Menschen om lesen. Noch syn hier (Anno 1533,) ander Fabulen toe ghedaen uyt Erasmo van Rotterdam, Barlando, Absternio Rimitio etc. Gheprent te Antwerpen. Bi Jan van Ghelen, 1533. Vol Figuren ». — Een bewerking van Stainhōwels *Aesopus*, verrijkt met nieuwe stukjes uit het Latijnsche fabelboekje waar DORPUS een inleidingsbrief voor schreef?

Het Vlaamsch in-12 prozabundeltje van 1612, dat in den Catalogus « Nederlandsche Letterkunde. Populaire Prozaschrijvers der XVIIe en XVIIIe eeuw. Amsterdam, Fred. Muller & Cie, 1893 » op bl. 103 aangeteekend staat als « *hoogst zeldzaam*, zooals alle wezenlijke volksboeken die gewoonlijk sterk gelezen en niet bewaard gebleven zijn », bevindt zich thans op de Leidsche Universiteitsbibliotheek. Ongetwijfeld heeft het onoogelijke, en nu zoo zeldzaam geworden ding, talrijke thans spoorloos verdwenen oudere drukken gehad. De Esopus op de houtsnede van den titel brengt nog immer den Esopus te binnen op de titelplaat der Vlaamsche bewerking van Stainhōwels *Aesopus*, van meer dan honderd jaar tevoren, en is door allerlei figuurtjes omgeven: een hond, een vos, een arend, een ring, een doodshoofd, enz. Het draagt voor titel: « *Dat wonderlijck // ende geneochlijcke Leven van // Esopus in nederduytsche sprake // neerstelick oversien / ghecorri- // geert ende verbeterd. // Met zijn Fabulen vanden selven ghe- // composeert / ende ghemoraliscert / seer nuttelick voor alle Persoonen. — t' Amsterdam // Gedrukt by Hendrick Barentz woe- // ende inde War-moesstraat / int Vergul- / de Schrijf-boeck. 1612.* » De onderlijnde

In de volgende bladzijden zal getracht worden duidelijk te maken wat de schrijver der *Warachtighe Fabulen* van 1567 aan zijne Fransche bronnen, *Haudent* en *Corrozet*, verschuldigd is, en wat *Perret*, in zijne *XXV Fables des Animaux* (1578), de berijmers van 't *Esbatement moral des Animaux* (1578), *Desprez* in zijn *Theatre des Animaux* (1595), *Anthoni Smyters* die *Esopus Fabulen* tot sonnetten

regels zijn in het rood gedrukt. Esopus' leven, verdeeld in acht-en-twintig « schoone historien », heeft bij elk van deze gewoonlijk een zeer grof uitgevoerd plaatje, dat echter niet altijd aan den inhoud beantwoordt. Aldus « Die xxviiij. Historie, ende laetste », welke verhaalt « hoe dat die van Delphos ghestrafte werden met Oorloghe, dieren Tijdt en sterfte, om die doot van Esopus. Ende hoe sy stichten ter eeren van hem enen Tempel, Om te versoenen die Gramschap van haren God Apollo ». Het plaatje nu, stelt den dief voor, die, op het punt gehangen te worden, verzoekt nog eens zijn moeder te mogen kussen, en haar den neus afbijt. — Op blz. 32 (er zijn 48 blz., slechts op eene zijde genummerd), beginnen « Die Fabulen van Esopus, nu eerst getranslateert wt den Latijn in Fransoys, ende daer na in Nederduyts, met die Moralisatien vanden selven ». Er zijn er 36, waarvan 15 met een plaatje. Eene tafel der historien uit Esopus' leven en eene der fabulen sluiten het boekje.

Op de Bibliotheek der Gentsche Hoogeschool is een Fransch fabelbundeltje aanwezig, in 8°, met ongenummerde blz., en waarvan de eerste bladzijde, en aldus de titel weggescheurd is. Het bevat insgelijks « *La Vie d'Esopé, composée par Planudes le grand* », in 31 Hoofdstukken, doch zonder plaatjes, en daarna eene reeks van 116 fabelen, waarvan enkel 16 zonder plaatje. Deze plaatjes, maar half zoo groot als die van « *Dat wonderlijck en ghenoechlijcke Leven van Esopus* », zijn tamelijk goed uitgevoerd, en grootendeels dezelfde welke later zullen besproken worden, bij de beschrijving van G. HAUDENT's fabelbundel. Tot aan de 47^e fabel stemt de volgorde op treffende wijze overeen met die der Anonymi *Fabulae Aesopicae* (in *Fabulae variorum Auctorum... studio Is. Neveleti... 1610, — en 1660*).

Bij groot verschil is er tusschen het Fransche fabelboekje en het

omdichtte (1612), en *Adriaan Van de Venne* die een *Woudt van wonderlicke Sinne-Fabulen der Dieren* (1617) in 't licht zond, aan elkaar te danken hebben.

Nederlandsche toch ook meer dan een aanrakingspunt. Ten bewijze hiervan deelen wij uit beide het verhaal van den Haen en de Parel mede :

Du Coq, & de la pierre precieuse.

Le Coq grattant en vn fumier, trouua une pierre precieuse. Que me sert, dit-il, d'auoir trouué vne chose tant belle, & nette? Si vn Lapidaire l'eust trouuée, il ne seroit de rien plus ayse, d'autant qu'il en sçait bien le prix. Quand à moy, elle ne me profite de rien, & ne la prise pas grandement. Mais qui plus est, l'aymerois mieux vn grain d'orge que toutes les pierres precieuses.

Le Sens.

Par la Pierre tu entenderas la science & prudence, par le Coq, l'homme fol, & celuy qui est plein de ses plaisirs. Or les fols haissent les arts liberaux, d'autant qu'ils ne sçauent l'vsage d'icoux. Et l'homme de plaisir aussi, qui n'ayme rien que toutes voluptez, (Sic).

Vanden Haen, ende vanden Costelicken Steen.

Eenen Haen scherde in dat mist, vant by avontueren eenen kostelicken steen, Ende seyde : Waerom vinde ick een dinck, t'welck is soo jent, ende soo exquisijt? waert dat een Jongelinc had gevonden, gheen Creatuer ter Wereldt en soude wesen blijder dan hy : Want hy soude weten den prijs ende de weerde daer van : maer my en sal hy niet comen tot profijte, daerom so en achte ick niet vele. Want certeyn : Ick soude liever hebben een Graen Hauerer, dan alle die Kostelijcke steenen vander Werelt.

T Morael.

Verstaet byden Costelicken steen Const ende Wetenthey, byden Haen den sotten ende wellustigen Mensch.

Die Sotten en beminnen niet de Const oft wetenthey, aengesien datse, om die te gebruycken, onwetende zijn.

Also en doen oock die Wellustighe, welcke die wellusticheyt alleen is behoeflick.

II.

« Doe in 't Jaer 1566 », verhaalt VAN MANDER in zijn Schilderboek van den schilder en plaatsnijder MARCUS GHEERAERTS, « door de nieu Predicatie, de Const in stil-stant was, maecte en hetste hy het Boeck van de Fabulen der Dieren *Esopi*, dat een fracy dinghen, en wel gehandelt is ». Al dadelijk, bij 't onderzoek in welke omstandigheden DE DENE's verzenbundel mag ontstaan zijn, treedt aldus het plaatwerk op den voorgrond. De verzen waren naar allen schijn van den beginne af maar bijzaak. Van GHEERAERTS is de opdracht aan « den constrijcken Hubrecht Goltz, vermaert schilder, Antiquarius, ende Historiscrijuer »; aan GHEERAERTS, en op zijn verzoek, was den 28ⁿ Mei en den 7ⁿ Juni 't privilegie toegestaan geworden het boekje te mogen laten drukken, met verbod, vier jaar lang, voór alle andere drukkers en boekverkoopers het « naer te prenten, ofte elders gheprent te moghen vercoopen, zonder [zijn] wille ofte consent »; eindelijk werd het « om, ende ten coste vanden voornoemden Marcus Gheeraerts », zooals de laatste regel van de laatste bladzijde het aanstipt, « Ghedruct te Brugghe inde Peerde strate by Pieter de Clerck, ghezworen drucker der Co. Ma. den xxvj. Augustj 1567 ». De naam van GHEERAERTS' medewerker komt slechts een enkele maal voor, in het versje « Edewaerd De Dene Bruggheleingh tot den goedionsteghen Lesere », gansch achteraan, tusschen « de Conclusie, ofte besluit des Boucx » en de Tafel in. Of moeten we uit dit verzwijgen van den naam des dichters misschien nog iets anders afleiden, te weten dat de schrijver van het *Testament rhetoricael* wel niet heel hoog in de gunst zijner tijdgenooten aangeschreven stond,

zoodat het nutteloos was dien naam ter aanbeveling vooruit te zetten? Het was anders zoo natuurlijk geweest den schrijver te noemen in de opdracht, waar wij vernemen dat de aangeboden fabelen nog nooit « in Vlaemsche ofte Nederlandtsche dichte » waren bewerkt geworden, en dat de Poëet er zelf eenige nieuwe had bijgedaan (1).

GHEERAERT's bundel bevat 108 koperetsen. Die op het titelblad stelt eenen met lauwer gekroonden man voor, den voet op een monster, rechts een leeuw, links een arend (2). Op de keerzijde bevindt zich de opdracht, gedagteekend uit Brugge, den 8ⁿ Juni 1567, en blz. 3 (de bladzijden zijn op beide zijden genummerd) brengt vier achtregelige strophen van « Lucas D'heere schilder, tot den Leser ende Ziender », met den ondertitel : « Alexandrijnsche Carmen », — alexandrijnen was wat nieuws! — over het nut der fabelen, de schoonheid der platen en het voordeel dat de Vlaemsche poëten uit de gedichten zouden trekken, met ze tot model te nemen en van buiten te leeren :

(1) « Ten anderen, en waren zy noyt meer in Vlaemsche ofte Nederlandtsche dichte wt-ghestelt, noch verciert met schriftelicke Sententien ende leerijnghen, die met dees warachtighe Fabulen ouer een commen. Ook zijnder eenighe toeghedaen by den Poëto, die noyt (dat ick emmers weet) ghedruckt en waren : Waer af ick V. L. ende goede verstandighe ooren late oordeelen.... »

(2) Boven deze plaat, de titel en vier versjes :

De Warachtighe Fabulen der Dieren.

Psalm. 8, & 7.

Ghy hebt de mensch ghemaect eene Heere ouer dijn wercken
 Hem makende onderdaen alle dijnghe dat wij mercken
 Als de Voghels der lucht, midtsgaders al het Vee :
 En oock alle dat zwemt int Water of de Zee.

Onder de plaat, de woorden : « Met gratie ende Preuilegie ».

Vlaemsche Poeten vroed, hier hobby v patroonen
 Van menich vrent faetsoen der dichten excellent
 Verciert (zoo ghi muecht zien) als Conincklicke croonen
 Met sententien ooc, eu menich Ornament :
 V dees Fabulen gheel van buten ghewendt
 Lieuer dan al t' gheraes van veel Poeetsche dichten,
 Die de menschen (eylaes) tot quaden diligent :
 En die van selfs cranc es, noch lancx om meer ontstichten.

Tegenover elke der 107 platen welke nu volgen en die, met een tweeregelige zedeles op rijm bovenaan, en een of meer berijmde bijbelteksten onderaan, telkens eene geheele bladzijde innemen, staat, op de andere bladzijde, eene fabel. Bij het laatste prentje, — de Ooievaar die een zijner jongen slachtoffert, — is de fabel vervangen door het « Besluit des Boucx » :

Conclusie, ofte besluit des Boucx.

Bemindt rechtueerdicheyt ghi die de Aerde iugiert
 Es v rijckdom ouervloedich, stelt t' herte daer op niet
 Doet rechtueerdicheyt voor God, in als wat ghi anthiert
 De rechtueerdighe als Palmboom sal bloeyen ziet :
 Doet d'welck goet es, ende van allen quade vliedt
 Gherechticheyt t'aenziene, laet v ooghen zijn bleuen.
 Doet recht, end' al t'ghuent dat rechtueerdicheyt ghebedt
 Om yghelick t'zijne gheuen, in al v leuen
 Zoo wort ghy verheuen :

Als een die God, en den mensche te vriende // heeft
 Volgt t'voorbewijs van den Houaere beschreuen,
 Die van zijn nest-ionghen, iaerlicx thiende // gheeft.

Eccles. 12. int laetste

Vreest God, houd zijn ghebod, int vulbrijnghen,
 Dits t'eynde en t'slot, van allen dijnghen.

Eene *fabel*, 't is te zeggen een *verhaal*, is deze Conclusie zeker niet. En zoo zijn er nog enkele andere, onder

DE DENE's gedichtjes, welke thuis hooren bij de zinnebeelden of emblemata, — namelijk het 23^e, « Vanden ouden Houaere »; het 35^e, « Het dier Chameleon »; het 44^e, « Elephant ende Drake »; het 86^e, « Den Esel ghesladen met spijs »; en het 103^e, « Vanden Voghel Phoenix ».

DE DENE heeft er zoo nauw niet op gezien; wie weet hield hij ze niet voor de puikstukjes der verzameling? Immers, mijn kind schoon kind; en 't heeft eenigen schijn dat sommige dezer stukjes wel in de opdracht bedoeld werden, als door den Poëet op eigen hand erbij gedicht.

DE DENE zelf zinspeelt erop, in zijn zesregelige aanspraak, — onmiddellijk vóór de Tafel, — « d'Authheur totten Constenaers Rhetoricienen », hoe zijn arbeid voor-namelijk in navolgen en vertalen heeft bestaan :

Zult belieuen my in zommich dicht (1) t'excuseren
 'Welck ick wel weet dat crepelt end' heldt
 Want om diueersche taelen complaceren,
 Heb ick naer haer manieren van spraeken ghestelt :
 Midts dat oock in een eyghen beweldt
 d'Een tale met d'ander niet ouer eens blijcke :
 Maer elck Landt (naer zijne tonghe) ghebruuct Rhetorijcke.

De man had duidelijker kunnen uitdrukken wat hij verlangde te zeggen, 't is zeker. Zijne nevelachtigheid is een poëtisch sieraad dat we liefst hadden ontbeerd. En we vergeven het gaarne den Mis DE QUEUX DE SAINT-HILAIRE, de eenige die met zekere uitvoerigheid over DE DENE's fabelen heeft gehandeld (2), dat hij de ware bedoeling niet begrepen heeft. « Cette post-face », zegt hij, « est suivie d'un dernier avis toujours en vers où De Dene s'excuse de n'avoir pas pas imité plus fidèle-

(1) Er staat : *zommicht dich*. Een drukfout natuurlijk.

(2) In de *Annales du Comité flamand de France*, T. VII, 1863-64, blz. 73-125.

ment les anciens modèles du genre qu'il a traité, « mais », dit-il, « chaque pays possède sa rhétorique propre, selon sa langue » ».

DE DENE wil enkel steunen op de moeilijkheid uit eene andere taal iets over te dichten. Hij bedoelde uit het Fransch. En zoo worden wij ertoe gebracht met twee fabelbundels kennis te maken, waarvan de eene hem zeker voorgelegen heeft, terwijl ook de andere hem waarschijnlijk niet onbekend gebleven is; namelijk *Les Fables du tres ancien Esope phrigien premierement escriptes en Graec, & depuis mises en rithme Françoise*, door GILLES CORROZET, waarvan de eerste uitgaaf van 1542, dagteekent, gedrukt te Parijs bij Denys Janot, — en de lijviger verzameling van G. HAUDENT, « *Trois centz soixante & six Apologues d'Esope, Tresexcellent Philosophe*. Premierement traduictz de Grec en Latin par plusieurs illustres Autheurs : comme Laurens valle, Erasme, & autres. Et nouvellement de Latin en Rithme Françoise, Par maistre Guillaume Haudent... Rouen, Robert & Jehan du Gord. 1547 ». — In geen van beide bundels zijn de bladen genummerd (1).

(1) Twee jaar na de eerste uitgave verscheen reeds, bij denzelfden Denys Janot te Parijs, eene nieuwe verbeterde uitgaaf van Corrozet's fabelen; en in 1583 verscheen eene derde uitgave, in-16, te Lyon, bij Jean de Tournes (270 biz.), met 123 fabelen. De twee vorige uitgaven tellen slechts 100 fabelen. Alle drij worden zorgvuldig beschreven in den herdruk van 1882, welks binnentitel luidt als volgt : « *Les Fables du Tres-ancien Esope mises en rithme Françoise par Gilles Corrozet publiées par le Mis de Queux de Saint-Hilaire. Paris, librairie des Bibliophiles, Rue Saint-Honoré, 338. MDCCCLXXXII.* » — Voor onze aanhalingen uit CORROZET hebben wij gebruik gemaakt van het ex. der uitgave van 1544, in 't bezit der Biblioth. de l'Arsenal.

HAUDENT's bundeltje is te Rouen, in 1877, door Ch. Lormier,

CORROZET, evenals HAUDENT, hebben haast uitsluitend geput uit het Latijnsche fabelboekje waarvan wij de ongemeene verspreiding zooeven hebben geschetst. Het lijkt daarenboven geen twijfel, verklaart CH. LORMIER in de inleiding zijner uitgave van HAUDENT's fabelen, dat HAUDENT, CORROZET's arbeid heeft gekend. Misschien wel heeft de bijval van CORROZET's fabelen hem het denkbeeld van zijn eigen onderneming doen opvatten. En van de volgorde der fabelen bij HAUDENT zegt LORMIER dat het met weinige uitzonderingen dezelfde is als in het Latijnsche bundeltje, waarvan hij de twee uitgaven, in 1537 en 1545 door ROBERT ESTIENNE bezorgd, in 't bijzonder op 't oog had.

Op de 91 fabelen van HAUDENT welke men in de *Warachtighe Fabulen* terugvindt, zijn er 71 die insgelijks voorkomen bij CORROZET (1). Dat uiterlijke samentreffen

herdrukt geworden, met de figuren, inhoudstafel, glossarium, en belangrijke inleiding, o. a. over hetgeen LA FONTAINE verschuldigd is aan HAUDENT en over de houtsneden bij HAUDENT's fabelen. Voor onze aanhalingen hebben wij ons bediend van het ex. der oude uitgaaf, in 't bezit der Biblioth. de l'Arsenal. — Vgl. over HAUDENT het oordeel van A. C. M. ROBERT, in de inleiding zijner *Fables inédites du XIIe, XIIIe et XIVe siècles et Fables de La Fontaine* (bl. CLXXXVIIJ en vlgg.), en dat van SAINT-MARC GIRARDIN, *La Fontaine et les Fabulistes*, I, in 't Hoofdstuk over de fabeldichters der XVIIe eeuw. — De fabelen zijn bij HAUDENT in twee Boeken ingedeeld, 206 in 't eerste, 160 in het tweede; doch het tweede Boek bevat er feitelijk 161. Gemakshalve zullen wij de fabelen aanduiden met haar rangnummer, dus ze tellen van 1 tot 367.

(1) Zie de *Bijlage*. In de *War. Fab.* zijn behandeld al de onderwerpen van CORROZET's nrs 1-15, 17-20, 22-25, 27-32, 34-36, 38, 41-42, 45-46, 48, 50, 53-61, 63-65, 68-71, 74, 77, 82, 85-87, 89-95, 97-99, en daarenboven de onderwerpen van HAUDENT's nrs 22, 82, 183, 201, 255-256, 274, 280, 295, 303, 313, 334, 337, 343, 350, 356, 359: — zoodat het allen schijn krijgt dat MARCUS GHEERAERTS

maakt het al dadelijk waarschijnlijk dat de beide Fransche fabelboekjes MARCUS GHEERAERTS en zijn vriend hebben voorgelegen.

Wat de platen betreft, de houtsneden bij HAUDENT zijn dezelfde als die welke de *Fables* van CORROZET versieren; of, beter, zoo men bij enkele, wanneer men met groote aandacht er op gaat turen, eenige streepjes min of meer ontdekt, of streepjes met een andere richting, dan is men eigenlijk verbaasd zoo buitengewoon slaafsch de plaatjes uit CORROZET nagebootst te vinden.

Stellig heeft GHEERAERTS zelf menigmaal deze niet on aardige kleine houtsneden nagevolgd. Men bespeurt dit vooral in het schikken der personages. Dat CORROZET's bundel en niet HAUDENT's daarbij voorlag, blijkt uit de omstandigheid dat de koperets bij de fabel van *Schildpadde ende Haze* geteekend is naar 't « faetsoen » van het prentje bij CORROZET's *du Lieure & de la Tortue*, — prentje dat bij HAUDENT teenemaal ontbreekt.

Ook voor de opschriften der fabelen sluit DE DENE zich aan bij CORROZET. Zoo heet de fabel waaraan *Den Paeu ende Nachtegale* beantwoordt, bij CORROZET insgelijks *Du Paon & du Rossignol*, maar bij HAUDENT *d'un Paon & de Juno*. Zoo ook beantwoordt DE DENE's *Coe ende Osse* aan CORROZET's *De la Vache & du Bœuf*, terwijl bij HAUDENT de titel luidt: *d'un ieune Bœuf & d'un viel*. En we zouden lang op die wijze kunnen voortgaan.

Vergelijken we nu eenige fabelen uit elk der drie bundels, zoo moet alle twijfel ophouden. Het tweede

na uit CORROZET's fabelen 71 onderwerpen te hebben gekozen (alle beantwoordend aan fabelen uit de eerste helft van HAUDENT's *Apologues*), er ter aanvulling nog een 20 uit deze laatste verzameling, vooral uit de tweede helft (18), is gaan ontleenen.

stukje van DE DENE luidt als volgt : — de twee Fran-
sche fabelen deelen we mede in de nota (1) : —

(1) . CORROZET.

Boven het plaatje de woorden : *Contre simulation*; er onder de
versjes :

*Celluy qui se monstre ennemy
De cœur, sans simuler & faindre
N'est tant à eulter & craindre
Que celluy qui est faux amy.*

DU LYON & DU CHEVAL.

Fable . XXXII.

Dedans vn pré le Lyon rencontra,
Vn beau Cheual qu'il vouloit deuorer,
En medecin par faincte s'acoustra,
Prompt & sçauant en tel art se monstra.
Si le salue afin de l'attirer,
Disant : Amy ie te veulx procurer
Joye & santé au grand mal qui t'opresse
J'ay le sçauoir & cognoissance expresse
Contre tous maulx en donnant guerison.
Lors le Cheual qui cogneut la finesse
A telle fraulde vne aultre fraulde dresse
Pour se garder, & le met à raison.

Je suis ioyeux, respondit le Cheual
Qu'estes venu maintenant si apoinct,
J'ay vne espine au pied qui me faict mal,
Qui s'y est mise en passant par ce val :
Puis que sçauiez tel art de poinct en poinct
Ostez la moy & ne me blessez point.
Lors il leua la iambe de derriere,
Et au Lyon donne vn coup de carriere
Parmy le front tandis qu'il regardoit.
Lequel voyant si subtile maniere
Dit : C'est raison que des-honneur acquiere
Qui 'entrepred plus oultre qu'il ne doit.

DEN LEEU ENDE T'PEERT.

Den Leeu vandt een Peert in het groene gras
T'welck hy om verslinden cam valschelick drijnghen
Hy zeyde dat hy een Medecijn Meester was
Die alle quetsueren ende ziecten ghenas :

HAUDENT.

Onmiddellijk op het plaatje volgt de fabel :

Le . cxliiii . [apologue] d'un lyon & d'un cheual.

Aulcun Lyon ia comblé de vieillesse
Vint pour menger vn bon cheual roussin.
Or a raison de son cage & foiblesse
Il voulut faindre estre expert medecin,
Ce qu'il a faict, pour venir mieulx afin
De son vouloir, remply de dol & fraulde,
Ce neantmoins le cheual comme fin
Luy en bailla d'une aultre encor plus chaulde.

Car il luy dist qu'une espine il s'estoit
Fiché au pied, laquelle horriblement
L'inquietoit & aussi molestoit,
Et pouraultant le prioyt humblement
De luy donner aulcun soulagement
Par luy tirer hors du pied ceste espine,
Luy promettant contenter largement
Touchant sa cure & art de medecine.

Quand ce lyon cust ouy la requeste
Que luy faisoit humblement le cheual,
Luy demanda sans faire longue enqueste
A voir le pied auquel estoit le mal,
Lors ce roussin, d'un coup si anormal
Vint ce lyon entre deux yeulx frapper
Qui le feist choir & renuerser a val
Et puis par bien courir peust eschapper.

Le Moral

*La dessusdicte fable prouue
Que bien souuent pour le iourdhuy
Vn, lequel est cauteleux, trouue
Encore plus subtil que luy.*

Dus quellen v (zeyde hy tot T'peert) eenighe dijngnen
 Ick sal v wel helpen / en te beene brijngnen
 Want my dijncct oock dat v yet let ofte deerdt /
 Onder tusschen dacht hy / Mach ick v dus besprijngnen
 Ick sal v bijten / ofte den hals af wrijngnen :
 Pluumstrijckers die en zijn niet hoorens weerdt.

Ick verblijde my (sprack T'peert) medecijn Meester goet
 Dat ghy rechts te passe comt ter causen van desen
 Want ick hebbe daer een doorne in myn achter voet
 Ick bidde v wilt my daer af terstont ghesesen
 Den Leeu stooper naer / T'peert heeft t'been opgheresen
 En gaf hem voor t'hooft eenen smuts soo herdt /
 Dat den Leeu duuzelde / en verloos schier zyn wesen :
 Met schade en schande men dickmaels Meester werdt.

S'ghelijcx zommighe menschen van buten ghelaten
 Datse Vrienden sijn, onder een statelic cleedt
 Ende tsijn dood-vyanden die t'huerder baten
 Heymelic zoucken te doene groot leedt.
 De ghuene die sijn openbaer Vyandt weet,
 Macher hem vooren hoeden en wachten :
 Wetenschap gaet voor natuerlicke crachten.

Op de bladzijde tegenover bevindt zich de plaat, boven
 dewelke de zedeles :

Zeer wijselick doorpeynst
 Ieghens die zijn gheveynst

en waaronder de bijbelspreuk :

Math. 7.

Van de valsche Propheten wacht wel v zinnen
 In al v beghinnen,
 Die in schapen cleeders, v gheveynst commen bij
 En nochtans grijpende Wulfuen zijn van binnen
 Haer eyghen ghewinnen,

Tot des anders schade en schande zoucken zij
 Maer de zulcke en zijn van de plaghen niet vrij
 Want diese meenen hinderen in alle weggen
 Daer af werden zy alder eerst ghesleggen.

Bij DE DENE, evenals bij CORROZET, is 't verhaal in
 tweeën geplitst; bij HAUDENT heeft het drie afdeelingen.
 Hoe nauw vooral sluit onze Brugsche rederijker in de
 tweede helft zich aan bij CORROZET, zonder slaafschheid
 nochtans, want zijn voorstelling wint het bepaald in leven-
 digheid. En wat een langdradigheid bij HAUDENT.

De verdeeling in twee helften is bij DE DENE de ge-
 wone, al gebeurt het wel eens dat hij geene verdeeling,
 ofwel, daarentegen er meer dan twee maakt.

Ook bij de volgende fabel sluit DE DENE, naar de schik-
 king alleen reeds te oordeelen, zich aan bij CORROZET (1),

(1) CORROZET.

Boven het prentje : *Se contenter des dons de Dieu.* Er onder :

*Les graces sont de Dieu infuses
 Et aux personnes diuisées
 Elles doivent estre prisées
 Quand elles ne sont point confuses.*

DU PAN & DU ROSSIGNOL.

Fable . LX.

Le Pan à Juno consacré
 Se plaignoit à celle déesse,
 Qu'il n'auoit pas le chant à gré
 Doux & plaisant, plein de liesse,
 Et que le Rossignol l'auoit
 Car tant bien chanter il scauoit,
 Qu'il en estoit par tout loué :
 Mais luy il chantoit enroué.
 Lors dict la sœur de Jupiter :

wiens stukje ditmaal dubbel zoo lang is als dat van
HAUDENT (1).

O Pan il te fault contenter
Si tu n'as le chant tres-plaisant
Tu as plumaige reluysant
Cela te doit reconforter.

Vn chascun doit estre content
Des propres graces que Dieu donne,
L'un en ha peu, l'autre en ha tant
Qu'il plaist à Dieu, & qu'il ordonne :
L'vn ha vne grace si bonne
A chanter, parler & bien dire
Qui ne scauroit lire n'escrire,
L'vn ignorant riche de biens,
L'autre bien scauant qui n'ha riens,
L'un en conseil saige se pense
Pour mener guerre, & l'autre est fort :
Dieu ne te veult point faire tort,
Car tous-jours il te recompense.

(1) HAUDENT.

Le . clxvii . [apologue] d'un Paon & de Juno.

Vn iour le Paon forma plaincte & querelle
Contre Juno, nature & tous les dieux,
Pour et aultant qu'il n'auoit pas voix telle
Qu'un roussignol, ne chant si gracieux,
Mais blasmé fut ainsi qu'ambitieux
En luy disant tu te doibs contenter
De ton plumage ayant darguz les yeulx
Et non aux biens des aultres attenter.

Lo moral.

*Par la fable il fault conceder
A l'homme estre chose importune
S'il n'est content de sa fortune
Comme voulant tout posseder.*

DEN PAEU ENDE NACHTEGALE (1).

Den moedighen Paeu staende in grooter courage
Doende hommage
Der Goddinnen Juno wien hy is toegheschreuen
Beclaechde al was hy schoon van plumage
Dat hem t'wel zijnghe niet en was ghegheuen :
Maer dat den Nachtegael meest was verheuen
Boven alle voghelen / midts zijnen zoeten zanck :
Dies hy daerom de Goden heeft bekeuen /
Van d'onbekende behaeldtmen zelden danck.

Juno heeft den Paeu daer op gh'andtwoordt
Dat hy van nv voort
Met zulcx hy hadde zoude wesen te vreden /
Want al was den Nachtegael gheerne ghehoort
Hy en hadde niet van des Paeus aerdicheden :
Ende elck heeft (sprack zy) zyn gauen / met reden /
D'een heeft die / d'ander dese excellentie /
D'een is beleeft / en d'ander onbesneden /
D'een is plomp / d'ander subtyl van inventie.

(1) Boven de plaat :

Met dat God wil gheven,
Zalmen danckbarich leuen.

Er onder :

Joan. 3. Psalm. 23.

Een mensche die mach niet hebben ontfæen
Ten wert hem van den Hemel ghegheuen :
Zijt te vreden met v gratien zaen
Looft ende danckt den Heero zonder afgaen
Want d'ondanckbaere sullen werden verdreuen;
Als de danckbaere van God sullen zijn verheuen,
En gerust leuen.

Inshelijcx zyn van God ghestort alle gratien
 Onder veel natien
 Tot haer onderhout,
 Elck sal met de zyne (zonder murmurationen)
 Te vreden zijn, God dancken menichfout.

Wie zich de moeite getroost ook deze fabel met beide Fransche te vergelijken, zal er wel niet meer aan twijfelen dat DE DENE vrij CORROZET navolgt. Mag hij soms dezen al eens overtreffen, toch kan er daarom nog geen spraak van wezen hem kronen te vlechten. Eene eigenaardigheid is zijne gewoonte om elk ondergedeelte der fabel met een soort van spreekwoordelijken regel te be- sluiten. HAUDENT's fabel is dor als een beknopt verslag.

Was het ons te doen geweest om die stukjes in het licht te stellen waar DE DENE het best geslaagd is, dan zou onze keuze een andere geweest zijn. Ook de beste zijn nochtans door allerlei stoplappen ontsierd, en lamme verzen, en rederijkersgeknutsel. En aan enkele stukjes is er volstrekt niets genietbaars. Zoo b. v. *Raue ende Schorpioen*, waarvan de eenige verdienste (?) hierin bestaat dat de eerste strophe een driehoek vormt, en dat de verzen der tweede strophe een middenrijm hebben.

Is nu de taal dikwijls plat, — soms toch ook hebben de beelden kleur en omtrek. In de goede stukjes geraakt men onder den indruk dat de schrijver zelf belang stelt in zijn verhaaltje, dat hij medegevoelt met zijn vier-voetige of gevederde helden. Levendigheid en schilder-achtigheid vallen soms wel te prijzen. Van de Miere weet hij te vertellen hoe zij

... in eerde was wroetende
 Logierde en sliep / in cleen hollekens diepe
 Als aerme Criepe :
 Met magher graentkens den hongher boetende....
 (*Vlieghe ende Miere.*)

De vogelaar wacht, en blijft wachten, om zijn net toe te halen, tot hij een grooten slag kan doen.

Aldus verbeydende goede auonture
 Zijn zaet wiert gh'eten / en brochte den dach duere
 Nochtans hoopte hy te krijghen een groot vueghel getal /
 Hy hadde t'Net eens vul / maer hy gafse cuere
 Hy dacht / wil ick / ia / neen ick / t' is noch ongheual /
 Was zoo dwaes en mal :
 Dat hijse liet vliegghen / maer hy docht ick sal
 D'eerste dier meer commen / trecken inde clijncke :
 Den auondt viel / hy track alst vervloghen was al /
 Ende vandt alleen int Net een Distelvijncke.
 Die zijn gheluck verzwijmt / die heeft dobbel mijncke.
 (*Voghelaer ende Distelvijncke.*)

De dreunende smis en de hamerzwaaiende smid, staan ze ons niet voor de oogen in de fabel van het luie hondeken (16) wiens

... Meester smede / gooyde / en cluende
 Dat t'huus / zolder / ende t'hanebilt duende ...

En wat nog doorstraalt, in den toon en den gang van DE DENE's kleine verhaaltjes, en ons ja voor hem inneemt, is dat men er gevoelt hoe 't lot van Scamel Ghemeente den man oppers ligt. De vleiërs der grooten, met den Chameleon vergeleken, moeten het hard verant- woorden (35) :

Pluumstrijckers, Vlabackers, Oorblazers, Fletsers,
 Zijn inder Heeren houen, als een mieren, nest,
 Niet lichte root, onbeschaemde Ketsers
 Onzuuer, bevelect, meest coppelaers letsers
 Leckervoordeel smetsers, Ten eynde cretsers
 d'Heycke naerden wijndt hanghen, haer manieren, best,
 Nacht dach eic sijn lesse in sulck anthieren, vest.

Het hekelen der vleiers en der tafelschuimers is onzen Rederijker overigens een onuitputtelijk thema : Zulcke vindtmē, heet het in de fabel van *Vlieghe ende Miere*,

Zulcke vindtmē die wt-vliegghen veel daeghen
Om in vette cuekens de platteelen vaeghen
Ende gheen andre zoorghe aenmercken
Hier den pot rumen, ghinder t'magher been knaghen,
Den dach met boomeloose manden wt draeghen
Vp de brocken verledicht, niet willende wercken,
Ghecrepelt int herte, niemandt canse stercken.

En bitter valt hij uit, die als taalman en procureur de toestanden van bij kende, tegen de omkoopbaarheid in zaken van gerecht :

t'Gheschiedt :
Zoo is te duchten, dat d'onnoosel met allen
Worden ouervallen
End' in haer clachtich claghen, werden niet ghehoort
Wt-ghemaecte ghetughen, t'goet recht versmallen
Ontcaetsende d'onnosel dat, metten geld-ballen
Es de man ghewesen, t'ghewijsde gaet voort
De balanche wijct met een veselijnghe woordt.
(Dogghe ende t'Schaep.)

De gemeene man heeft veel te lijden; doch 't gebeurt wel, meent DE DENE, dat hij slecht vaart door eigen schuld. Waarom vooreerst niet tevreden blijven in zijn staat?

... wanneer de menschen van staete cleene
Hemliē de machtighe ghelijc willen maecken
En t' vermueghen niet hebben, al zulcke ghemeene
Bederuen hem zeluen, ende commen in weene
Schae, hinder, en grief, moeten haer ghenaecken,
Maer manierlicheyt, es goet in alle zaeken.
(Puut ende Osse.)

Waarom ook niet liever gedaan als de Vos tegenover den Leeuw, instede van te handelen als de verwaande Ezel die 't met den dood moest bekoopen?

Zoo sal oock niemandt ieghens die sijn machtich
Hem stellen, of te stoutelick wandelen ontrent
Maer onderdanich, wesen gheschictlick voordachtich,
Hooren, zwijghen, verdraeghen, cendrachtich,
Ende daer zij over hebben regiment
Niet te doene sonder consent
Want claer ist bekent, naer d'oude leere :
Daer gheen bedwanck es, en es gheen eere.

(Leeu Esel ende Vos.)

't Verstandigste is de verdrukkers uit den weg te gaan.
Immers

t'Meeste ghelijck willen zij houden alleene
t'Moet al goet zijn, dat wort by hemlieden ghedaen :
Dieder ieghens op rijst, die es rechts eene,
Wiens regnatie sal niet langhe staen.

(Wulf ende t'Lammeken.)

De dronkaards en slempers, de doorbrengers en de gierigaards zegt hij echter met voorliefde hun zaligheid. Zoo de uitval, in het stukje van *den Esel gheladen met spijs*, waarvoor noch CORROZET noch HAUDENT tot bron hebben gediend, maar denklijk het 85^e Emblema van ALCIAT, welks prentje gansch dezelfde schikking vertoont als de ets van GHEERAERTS :

Een Rijnquaert boer en bijnghel hebbende groot rijckdom
Onghelijck meer dan zom
Buucksparich magher / gaende met een rabauts cleet
Vul zoorghen / hem verlaedende up d'eerdtsche dijck / crom

Die met blijder herten noyt een sne broots sneet
 Noch goe bete beet
 Altijts soberlick pappende / anders waert hem leet
 Wie ghelijckt alzulck een? Eenen Esel groot
 Zijnde slaue van t'goedt / met bloet en zweet
 Nauwe durfuende oorbooren / dat ander ouerschoot
 Drijnckt lieuer water / ende eidt beschimmelt broot
 Ketjuich totter doot...

Doch ziedaar nu staaltjes genoeg, om trant en geest
 der *Warachtige Fabulen* te kenschetsen.

Hoeveel er op de vijftien stukjes welke noch aan CORROZET noch aan HAUDENT ontleend, uit eene of meer verzamelingen van Emblemata mogen stammen, als die van ALCIAT of van GUEROUULT, hebben wij niet onderzocht. ALCIAT's Emblemata schijnen aanleiding te hebben gegeven tot verscheidene, te oordeelen althans naar de Leidsche uitgave, van 1591, bij Fr. Raphelengius, de eenige waarover wij bij het ter pers sturen van deze bladzijden beschikken. — Overigens zijn bedoelde stukjes zoo min als de andere van aard om den naam van den Brugschen rhetoricien veel luister bij te zetten.

III.

Reeds in 1578 zagen te Antwerpen twee Fransche fabelverzamelingen het licht, de eene in 8°, de andere in 8°, welke allebei, voor de platen als voor den tekst, op de *Warachtige Fabulen* teruggaan. De 8°-bundel, welke bij Plantijn 't eerst van de pers kwam, en later opnieuw werd uitgegeven te Dordrecht, bij J. Berewout, in 1612, en te Delft, bij A. Gerards, in 1618, levert weinig belang op. A. C. M. ROBERT teekent eene uitgave aan van

1618, te Antwerpen; misschien wel bij vergissing, en naar aanleiding der woorden « par Estienne Perret, citoyen d'Anvers », uit den titel der Delftsche uitgave :

XXV. FABLES DES ANIMAUX. *Vray miroir exemplaire, par lequel toute personne raisonnable pourra voir & comprendre, avec plaisir & contentement d'esprit, la conformite & vraye similitude de la personne ignorante (vivante selon les sensualitez charnelles) aux animaux & bestes brutes : Compose et mis en lumiere par Estienne Perret, citoyen d'Anvers. Imprime a Delf, chez Adrien Gerards, l'an 1618.*

De aanhaling van een paar fabelen zal volstaan om de uitspraak te rechtvaardigen van C. A. WALCKENAER, op blz. 86 van zijn *Essai sur la Fable et sur les Fabulistes* (Oeuvres de La Fontaine .. par C. A. Walckenaer... Bruxelles, Ode et Wodon, 1828): « Dans le commencement du dix-septième siècle (WALCKENAER kende geene andere dan de Delftsche uitgave), un certain Estienne Perret, d'Anvers, mit au jour un volume in-folio contenant vingt-cinq fables; mais son langage, plus flamand que français, n'étoit propre qu'à rebuter les lecteurs; aussi avoit-il en soin d'orner son livre de fort belles gravures, pour se procurer des acheteurs. » De uitvoering dezer « fort belles gravures » is zeer ongelijk; over het algemeen staan zij diep beneden die van GHEERAERTS; en zij maken den indruk alsof verscheidene aankomende etsers ze tot oefening vervaardigd hadden.

Ziehier de fabels van den Leeuw en het Paard, en die van den Pauw en den Nachtegaal :

x1.

Du Lion, & du Cheval.

*Sage & prudent faut estre & advise,
 Pour resister au fin & faux ruse.*

Le Lion, animal de tresfiere nature,
 Vn Cheval a trouve en vn pre verdoyant :
 Auquel a dit, qu'estoit (de pres le costoyant)
 Vn maistre qui scavoit guerir toute blessure.
 Parquoy si aucun mal tu as ou paine dure,
 Di-le moy hardiment; car pitie fort me meut :
 Et aussi suis celuy qui bien faire le peut.
 Mais croire lon ne doit trompeur, combien qu'il iure.
 De son dol se doutant le Cheval respond : Maistre,
 Grandement suis ioyeux qu'estes venu me voir :
 Car l'ay tant mal au pied, qu'a peine me mouvoir
 Je ne puis, ni aller pour gayement repaistre.
 Le Lion s'abbaissant pour son mal recognoistre,
 Du Cheval si grand coup receut a l'impourveve,
 Que les dents luy brisa, & offusqua la veve.
 Faintise & faussete souvent payent leur maistre.

Allusion.

Plusieurs vn beau semblant exterieurement
 Monstrent de vray ami, sous fausse ombre & couleur;
 Mais cependant ce sont ennemis vrayement,
 Cerchans leur propre gain, & d'autry le mal-heur :
 Contre tels il se faut de prudence & bon cœur
 Magnanime & constant armer totalement.
 Car prudence plus vaut que grande force ou heur,
 A celuy que provoist son malheur sagement.

Math. VII.

Soigneusement nous faut garder des fâux prophetes,
 Seducteurs tres pervers, & malings interpretes :
 Car ils vont practicant sous fausse ombre & couleur,
 Du droit & vray chemin nous tirer en erreur.

De andere fabel luidt :

xix.

Du Paon, & du Rossignol.

*Vivre deurions contents, sans murmurer,
 De ce qu'il plaist a dieu nous conceder.*

Le Paon tresglorieux esleve de courage,
 Faisant hommage
 A Juno la deesse, (a laquelle est vove)
 Se plaignant luy a dit : Combien que d'vn plumage
 Excellent soye orne, si ne suis-je dove
 D'vn chant melodieux, (par chacun advove)
 Comme est le Rossignol, plaisant & gracieux :
 (Dont il n'a tous les dieux trop prise ni love)
 Mais l'ignorant jamais n'est content ni heureux.
 Juno a respondu au Paon tresarrogant,
 Que d'ores-en-avant
 Son cœur mettre devoit de son estre en repos.
 Car combien que ne sois, dit-elle, bien chantant
 Et playsant comme luy, si n'as-tu moins de los,
 D'vn si riche plumart que portes sur ton dos.
 Chascun en son estat deuroit, comme il est deu,
 Tresbien se contenter, & tenir en repos,
 Selon que peu ou prou est dove de vertu.

Allusion.

Dieu par sa grand' bonte a eslargi sa grace
 En toute gent & lieu, pour leur maintenant :
 Et veult qu'a son parler donnent telle efficace,
 Refrenans leur orgueil, qu'en ait contentement.
 En sa vocation chacun humainement
 Se deuroit contenter, en rendant a Dieu grace.

Jean III. Pseavme XXVIII.

Soyons tousiours contents de ce que Dieu nous donne,
Puis que nous n'avons rien que tout par sa bonté.
Prenons aussi en gré ce qu'il veut & ordonne,
Sans faire ou murmurer contre sa volonté.

Angstvallig aansluiten bij den tekst van het voorbeeld, en dat in zeer armtierig Fransch, kenmerkt, men ziet het, PERRER's gedeeltelijke vertaling. Wij voelen bijna neiging hem dank te wijten dat hij zich tot 24 fabelen bepaald heeft; de titel belooft inderdaad eene fabel meer dan de bundel inhoudt.

ADRIAAN VAN DE VENNE moet van een andere meening geweest zijn. Hij toch vond dat de Fransche uitgaven den tol niet uitbetaald hadden van de bewondering waar PERRER's plaatwerk recht op had, en bezorgde eene vertaling van de fabelen, telkens met eenige verzen en wat proza het overgedichte verrijkend. En de lange titel werd bij hem nog langer :

WOUTD VAN WONDERLICHE SINNE-FABULEN DER DIEREN,
*Kunstich met levendighe ende aerdighe groote schoone
Beelden yrtgedrukt, In dewelcke alle redelicke Men-
schen, met een Sonderlinghe gheneuchte ende vermake-
lickheyt des ghemoedts, kunnen sien ende leeren even
als in eenen klaren Spieghel, de seer groote ghelijckheyt
ende over-een-kominghe tusschen de onredelicke Dieren,
ende de onverstandighe ofte wereltsche Menschen, levende
na den lust van hunne dartele vleeschelicke gheneghenthe-
den. Te samen ghestelt door Steven Perret. Wederom met
Sinne-rycke Ghedichten op 't nieu by-ghevoeght, verbeterd,
en vermeerderd door ADRIAEN VANDE VENNE, Schilder.
Tot Rotterdam, By Isaack van Waesberge, op 't Steyger,*

*by de Marckt, inde Fame. 1633. Voor Abraham van
Waesberghe (1).*

VAN DE VENNE's bundel bevat dubbel zooveel blad-
zijden als PERRER's. Iedere plaat toch, met de erbijbe-
hoorende verzen, beslaat er vier : op de keerzijde der
vorige plaat bevindt zich de vertaling van PERRER's spreuk,
fabel, zedeles en bijbeltekst; op de volgende bladzijde
langs voren eene historische toepassing uit VONDEL's *Wa-
rande der Dieren* ontleend, en langs achter eene tweede
behandeling van de fabel, maar op zijn Cats. Eindelijk,
op den voorkant der bladzijde tegenover, de plaat met
eene spreuk eronder en eene erboven. De fabelen zijn
voorafgegaan door eene opdracht en door eene « Voor-
reden ».

« Het is over lang bekend », leest men onder andere
in deze laatste, « dat dese kunstighe *Sinne-Dieren* eerst
zijn gheteyckent, en ghesneden in t'kleyn, by den wijdt-
beroemden kunst-rijcken Marcus Geraerts, tot Brugge;
Ghelijck den loffelicken Carel van Mander daer van ver-
haelt. Maer, ten tyde dat dese aerdighe leersame Schil-
ders wercken ghedaen zijn, heeft de Rijkkunst noch
onghebakert, ende niet recht ghekoestert gheweest; maer

(1) Zie in 't werk van Dr A. G. C. DE VRIES over *de Neder-
landsche Emblemata*, de beschrijving van eene uitgaaf van 1617
(XXV Fabulen der Dieren... 'wt François te saemen ghestelt ende
int licht ghegeven door Steven Perret. — Tot Delft, By Adriaen
Gerritsen... 1617. 54 ongep. blzz. fo), en ook van de Rotterdamsche
uitgaaf van 1632 (Woudt van wonderlicke Sinne-Fabulen der Dieren...
Te samen ghestelt door Steven Perret. Wederom met Sinne-rijcke
Ghedichten op 't nieu by-ghevoecht, verbeterd en vermeerderd door
Adriaen vande Venne, Schilder. — Tot Rotterdam, By Isaack van
Waesberghe.... 1632. 108 ongep. blzz. fo.) — De Catal. della
Faille (1878), n° 682 vermeldt eene uitgave van *Woudt van wonderl.
Sinnefabulen der Dieren*, te Rotterdam, bij Isaack van Waesberghe,
1630, fo, met 25 etsen door A. VAN DE VENNE.

hadde de borsten ghesoghen van vreemde en wytlantsche onrymighe woorden! Doch, sedert eenighe jaren herwaerts, is de lof-weerde Poësie, of Wijs-kunst, eerst tot haer Duyts verstant ghekomen; ende het schijnt, dat de Hollantsche ende Zeeusche Lucht deselve Weetkunst wat soeter, ende opender, en meerder heeft verlicht van de vreemde lisperijen, en duystere dompen.... »

En verder luidt het nog, tamelijk komisch: « Hier is dan Reden-mal toebereyt met de Sausse van Wijsheyd.... Dat de Beelden aen-wysen, sullen de Ghedichten aen-prysen. »

Daarna komen de vertaling van de verzen welke in PERRER's bundel tegenover de titelplaat gedrukt staan; eene berijmde « voor-bereydinghe op de Sinne-Fabulen der Dieren »; en eindelijk nog eene « Aen-sprake Van Het Tytel-beelt, tot de Kunst-lievende, en Reden-soeckende Lesers »; alles zulkdanig gebazel dat wij haast beschaamd worden het zelfs aangestipt te hebben.

De fabel van den Leeuw en het Paard, met de toemaatjes, is geworden tot het volgende :

xi.

Vanden Leeuw, ende het Peert.

*Voorsichtich, wijs, den mensch moet zijn ghestadich,
Die kan wéerstaen een valsch ghemoet verradich.*

Den Leeuw, een beest seer fier, hoovaerdich trots van wesen, Vont in een gansich beemd, een Paerd ter weyden gaen : Het welck hy quam omtrent, het sprekendt lieflijck aen, Beroemt sich Meester, die ghelucklich kondt ghenesen, De wonden allerley, hierom sprack hy by desen, Soo ghyer eenich hebt, vrymoedich my dat seght : Want ick sal u daer van flux helpen wel te recht, Maer voor bedriegher te gelooven wilt steeds vresen.

Het Paert die 't schalckontdeckt, antwoordhem Meester aerdich: Ick ben verblijdt, dat ick van u ghevonden wert, Ick heb aen mynen voet soo'n overgrooten smert, Dat qualick ick kan gaen, toont hier u konst expaerdich, Den Leeuw die bockt quansuys, om 't quaet te kennen, vaerdich Van 't Paert soo grooten slach hy int gesichte kreech, Die hem de Tanden breeckt, dat hy ter Aerden seech, Gheveysde valsheyd snoot, is sulcken jonste waerdich.

Verklaring.

Veel met een valsche ziel, sy uytterlick betoonen Te zijn een waren vrient, in wesen en ghelaet, Maer daerentusschen sy met list, vyandich hoonen, Die op haer schijn betrouwt, en dat om eyghen baet, Ghestadich groots ghemoet, voorsichtich, wijsen raet, Is teghenweer, van dees verraderlicke trekken. Voorsichticheyt meer ghelt, dan groote macht oft staet, Die wijs zijn quaet voorsiet sal ongheluck ontbreken.

Math. VII.

V van Propheten valsch onthout, met sorgh beladen Dees snoode zielen wijckt, dat goddeloos gheboeft, Die met gheveysden schijn u soecken af te raden, Den rechten waren wech, 't welck uwe ziel bedroeft.

==
Fel, en Vals, koemt om hals.

Sabellicvs.

Alsoo archlistich is Cleopatra (tot haer eygen bederf) by Antiochum gekomen, ghelijck de graghe *Leeuw*, by het *Paert*. Want als Antiochus Gryphus Alexandrum in den Krijgh hadde overwonnen, soo ontstack sy met een

innerlicken doodelicken haet teghens Antiochum, doch sy liet sulckx niet blijcken, maer quam liefstallich, en vriendelick by Antiochum, al oft sy groot med'lijden met hem had, dien volghende heeft sy hem in synen grooten dorst, een versche dronck Water aen-gheboden, daer in sy dootlick Fenijn ghemenght hadde; ende hem alsoo te drincken ghegheven; Maer Antiochum bemerckende het perijckel, heeft die snoode Vrouwe wech-verdreven, ende naderhandt laten ombrenghen.

« Men behoort niet te bedriegen, op datmen niet be- droghen wordt.

« Met alsulcke Mate als men uyt-meet, werdt men weder in-ghemeten.

« Die somtijdts een ander meent te begrijpen, wert selver onversiens ghevat.

Te Stout, dat rouwt!

xi.

Leeuw, en Paerdt.

Aenschouwt de Leeuw, dat grousaem Dier,
Hy loerd, en veynst, en mijd ghetier,
En pocht op kunst, en groot gheweet,
Beroemt sich dat hy Doctor heet;
En breeckt de pijn, en heelt de quael,
De Swetsers tongh kan 't al te mael,
Een weydend' Paerdt, met laf ghemoet,
Dat steend', en hinckt, en klaeght syn voet,
En roept : ó Leeuw! ick ben verblijt,
Dat ghy myn hulp, en Trooster zijt!
Koemt, Dieren-heer, met Salf, en Smout;
Ben ick te bloo, weest ghy. te stout;

En mits, soo krijght de Leeuw de slach,
Dat hy als doot ter aerden lach.

« Wie and're plaeght, die wert ghequelt,
« Wie onrust baerd, die wert ontstelt.

*Siet om, wanneer een Flinck syn loosen dienst aenbietet!
Vroom Hert, ghelooft niet eer, voor datje voelt, of siet.*

Listich maeckt quistich.

Fel, en vals, koemt om hals.

(Plaat.)

Die bedrieght, wert bedroghen.

Bij de fabel van den Pauw en den Nachtegaal krijght men de volgende stukjes te genieten :

xix.

Van de Pauw, en de Nachtegael.

*Yder behoort vernoecht, gherust te leven,
Met 't ghene Godt belieft aen hem te gheven.*

Dè Pauw die boven-maet is trotsich en hovaerdich,
Aen Juno, de Godin, die sy gheheylicht is,
Quam spreken, ende haer beklaghend' was ghewis,
Hoewel myn Pluymen zijn, seer overschoon en aerdich,
Nochtans en heb ick niet (sey sy) het gheen soo waerdich
Het Nachtegaeltje maeckt, dat is soo'n soet gheluyt,
Daer met hy Mensch en Goo'n, ten Bos quam locken uyt.
Ick bid u (sprack sy) gheeft myn oock soo'n Stemme vaerdich.
Maer Juno lachten om dit Beest soo trots van wesen,
En sey dat niemandt 't al kan hebben naer syn sin,
Besiet u' schoonen Staert, en spieghelt u daer in,
(Sey sy) die van elck een soo waerdich wert ghepresen,

Voor nyt ghy u behoort voorsichtelick te vresen.
 Wort 't Nachtegaeltje om het hooren soet bemint,
 Ghy zijt, door het ghesicht, van yder een besint.
 Dus u vernoegh'lick rust, quelt my niet meer naer desen.

Verklaring.

Wel hem die sich vernoecht op s'Hemels waerde gaven,
 't Zy of den lieven Godt hem veel of weynich gheeft :
 Maer, die in hunne ziel steeds onvernoegh'lick leeft,
 Door hoovaerdy en trots, zijn Eersuchts domme slaven.
 Ontsint en ongherust, sy steeds ghebreckich draven,
 Vol nydicheyt, die haer het Hert inwendich knaecht,
 En steeds in overvloet, hy als ghebreckich klaecht,
 Dees leeft armoedich, hoewel hy is rijck van Haven.

Jon. III. Psalm XXVIII.

Met 'tgheen dat ons God gheeft, zijn wy daer met te vreden,
 Want wy en hebben niet dan van syn milde handt.
 Al 'tgheen hy u ghebiedt, ontfanght met danckbaerheden,
 Sonder dat teghens hem, ghy twist in u verstandt.

Wilt u voeghen, tot vernoeghen.

In Adagijs.

Callinous, de soon Calliopes, had sulcken eyghenschap
 als de *Pauw*, hoewel hy niet alleen schoon van Lijf was,
 maer oock van ghedaente, ende goede Natuere, en daeren-
 boven met sonderlinghe groote gaven des verstants was
 verciert, soo heeft hy de Goddinne Calliope raet ghe-
 vraeght, hoe hy de sake soude aenvanghen, om de Kunst
 van Wel-singhen te leeren? Daer op de Goddinne ant-
 woorde : Dat hy sich met de gaven soude verghenoegen
 laten, die hem gegeven waren, en na geen andere trachten,
 noch soecken te wenschen.

« Die niet te vreden is, met 'tgene hem God gheeft,
 « is niet waerdich dat hy een zegen-rijck Leven heeft
 « ontfangen.

« Ghy begheerlicke Menschen-breyn; dat altijts bedomt
 « is met Waggel-lust; dit moetje ghedencken; dat :

Ghenoech is meer als veel.
 Aerdich blijft waerdigh.

==
 XIX.

Pauw, en de Nachtegael.

De trotze Pauw, vol schoonen glans,
 Was op een tijdt verliefte bykans
 Op 't kleyne Dier, de Nachtegael,
 Die soetjes songh de Somer-tael.
 Met droefheydt klaeght de grootse Pauw,
 Waerom haer stem gaet dof, en flauw!
 En dat by al haer fraey cieraet
 Gheen aerdicheyt beneffens gaet.
 De Nachtegael, riep gansch verblijt;
 O schoonste Pauw, blijft onbenijt!
 Ick ben in 't kleyn te vreden, siet,
 Maer by u ist vernoeghen niet!
 « Natuere leert dat yder een
 « In 't Kleyn, of Groot moet zijn te vreen.
 « In Middel-maet is gheen ghequel;
 « Die sich vernoecht, leeft wis, en wel.

*Die in syn kleyn Beroep, met groot genoeg en leeft,
 Smaecht al het bitter soet, en eert al wat hy heeft.*

Kleyn is Reyn.

Wilt u voeghen, tot vernoeghen.

(Plaat.)

Die met het syne te vreden is, leeft rijckelick.

— Met een zucht van ontlasting nemen we afscheid van deze verzenkramerij, die overigens achterwege zou gebleven zijn was het ons niet bepaald te doen geweest om uit elken besproken bundel, ter vergelijking, de twee fabelen van den Leeuw en het Paard, en van den Pauw en den Nachtegaal mede te deelen.

IV.

Gansch anders is het gesteld met den in-4° bundel, welken « de bekwame plaetsnijder PHILIPS GALLE, die te Antwerpen eenen printenwinkel hield (1) », onder den titel *Esbatement moral des Animaux* (2) in het licht zond.

(1) *Vad. Mus.* III, blz. 298, in eene uitgebreide studie over *Peeter Heyns*.

(2) Van den uiterst zeldzamen bundel bezit de Bibl. der Gentsche Hoogeschool een ex., waarvan de titel en het laatste blad ontbreken. Vgl. *Vad. Mus.* III, blz. 319, nota, de beschrijving van het werkje.

Op de *Bibl. Thysius*, te Leiden, berust een volledig exemplaar. De titel luidt *ESBATEMENT MORAL, DES ANIMAUX*. Daaronder eene plaat voorstellende den leeuw, als koning, omringd door een vos, een aap, een beer, en een paar sladderende vogels; de ezel komt uitkijken achter een voorhang. Om de groote plaat heen, eenige kleinere, met aanwijzingen in 't Latijn. Onderaan de woorden : « Louez le Seigneur vous qui estes de la terre, dragons & tous abyssmes. Bestes, & tous troupeaux, serpens, & oyseaux qui ont ailes. Psal, 148. 7. 10. A Anvers, Chez Philippe Galle. »

De schrijver, of liever de schrijvers worden niet genoemd. De opdracht, van 20ⁿ Sept. 1578, is gericht « A Tresnoble Seigneur Charles de Croy, Prince de Chimay, Baron de Rotselaer, de Queurain, &c »; *Esbatement* wordt sprekend opgevoerd : « Considerant, tres-illustre & genereux Prince, que Philippe Galle auoit intention de m'enuoyer vers vostre Excellence, pour m'exposer en lumiere souz les ailes & garant de vostre Seigneurie, vne honte craintiue se vint mettre au deuant de moy, me suadant de ne marcher plus oultre : tant pour n'estre entierement nouveau, à cause que l'ay desia esté veu en partie des Flamengs, comme aussi pource qu'à vostre Excel. (estant Prince Chrestien) il semble estre plus conuenable d'estudier en L'Euangile, qu'en moy : Mais ledit Galle apperceuant ma vergoigne fuytiue, me dit que ie marchasse hardiment, & sans aucune doute, comme estant tout nouveau en la langue Française, & que ie n'auoy pas encore esté veu en telle sorte : Mesme que ie suis de beaucoup de tiltres excellens, de plusieurs nouvelles Figures (auec amendement & embellissement des precedentes) & diuers passages de l'Escriture sainte, accommodés aux Figures & Sonets, si bien changé & orné, que le lustre que l'ay à present, surpasse beaucoup celuy que l'auoy au parauant.... »

Een fraai sonnet, over de zorg welke aan 't etsen der platen en het schrijven der fabelen besteed werd, beslaat den 10 van de volgende blz. Op de andere zijde staat *Du Chartier & du Cheual*.— Op de laatste fabel volgen eene « Table des animavx confabvlants », eene « Tablo des tiltres et sentences appropriées aux Figures », en de lijst der « Fautes & corrections ». Onderaan : « A Anvers. Chez Gerard Smits, pour Philippe Galle. »

De titel van een ex., eenige jaren geleden aan de Universiteitsbibliotheek te Gent ter inzage gezonden, vertoont de drukfont *ESBATIMENT*, in stede van *ESBATEMENT*. (Mededeeling van den heer R. VANDEN BERGHE.)

Op deze opdracht, volgt een gedicht : « Pierre Heyns au Spectateur & Lecteur » (1). In de drie eerste strophen ver-
taalt de bekende Antwerpsche schoolmeester, zeer slaafsch,
de eerste strophen van het stukje door LUCAS D'HEERE
aan het hoofd der *Warachtighe Fabulen* geplaatst. De
vierde strophe wijkt af, en geeft ons te verstaan dat
PHIL. GALLE'S *Esbatement moral* door verscheidene han-
den bewerkt is geworden :

Et toy Poëte François, vray amateur des Muses,
Tu y verras aussi des Heroïques vers
En Sonets bien troussés : que par deux cornemuses
(A Londres entonnez & finiz en Anuers)
Font sauter à l'ennuy, Oyseaux bestes, & vers.
Mais si leur Harmonie aucunement differe,
Donne la coulpe au temps, qui est bien si diuers
Que l'homme ne fait tout cela qu'il espere.

« De woorden : *A Londres entonnez & finiz en Anuers* »,
wordt in *Vad. Mus.* opgemerkt, « kunnen misschien voor
het eerste gedeelte aan JAN VAN DER NOOT doen denken.
Men weet immers, dat deze dichter zich eenigen tijd te
Londen ophield. »

De bundel is 18 platen met evenzooveel fabelen rijker
geworden. De nieuwe platen zullen wel het werk zijn van
den etsor-uitgever zelf, PHIL. GALLE.

Alle 125 de fabelen der verzameling zijn in sonnetvorm
gedicht. De 71 eerste zijn niet onderteekend; onder de
volgende staan de letters E. W. Van de 18 nieuwe fa-
belen treft men er 17 aan in het eerste gedeelte (1, 2,
3, 4, 5, 13, 16, 21, 22, 24, 25, 28, 46, 57, 63, 65 en
67). Eene enkele maar, onder deze nieuwe, de 117e, is
met het raadselachtige E. W. onderteekend.

(1) Medegedeeld in *Vad. Mus.* III, blz. 320.

De fabel van den Leeuw en het Paard luidt als volgt (1) :

Lion & Cheual.

Sonet.

Vn Cheual bien adroit emmy les champs reclame.
Le secours d'un Lion qu'il voyoit affamé
Faisant le medecin expert, & estimé
Et n'estant, disoit il, sans vn souuerain basme.
Donc le Cheual l'oyant, luy dict, ha ie me pasme,
Ayant vn de mes pieds de derriere entamé,
Tu sois donc bien venu medecin bien aymé,
Ie te supply bien fort de quelque cataplasme.
Lors le Lion faingnant le voir par grande pitié,
Le Cheual luy desserre vn vilain coup de pied,
Laisant ce medecin estourdi sur la place.
Celuy qui cerche à nuire & cauteusement
Tasche de paruenir à son fol pensement,
Bien souuent est deceu sous vne autre fallace.

In de eerste elf verzen (de eigenlijke fabel) kon de
navolging bezwaarlijk getrouwer zijn, wanneer men in
het oog houdt dat de navolger zich met half zooveel
verzen als zijn voorbeeld uit den slag moest trekken. De
zedelijke toepassing echter heeft de vertaler op eigen
hand en behendig weten aan te brengen. Evenals bij al
de volgende fabelen is de rijmspreuk vervangen door

(1) Op de blz. tegenover de plaat, waarboven : *Sagesse contre
astuce*, en waaronder de teksten :

Mieux vallent les playes de son amy, que les baisers frauduleux
de l'ennemy. Pro. 27. 6.

L'ennemy larmoye de ses yeux : & s'il trouue le tems, il ne sera
point saoulé de sang. Eccle. 12. 16.

Bij de andere fabelen is de schikking dezelfde.

eene bondige prozaspreuk, en nemen prozateksten de plaats in der berijmde bijbelteksten.

De bewerking der fabel van Pauw en Nachtegaal wekt het vermoeden op, dat nevens den bundel van DE DENE, die van HAUDENT (of een andere in sommige afwijkingen met dezen overeenstemmend) wellicht te rade werd genomen. Bij HAUDENT doet de Pauw zijn beklag aan « Juno, Nature et tous les dieux », bij GALLE enkel aan Nature, bij DE DENE daarentegen aan de Goddinne Juno.

Paon & Rossignol (1).

Sonet.

Le Paon se contristoit oyant le doux ramage
Du gentil Rossignol, et se plainnoit pourtant
A Nature en grand dueil qu'il n'en auoit autant,
Et qu'il conuindroit mieux à son noble plumage,

Nature luy respond qu'il auoit en partage
Vn don qui luy estoit au lieu de ce doux chant.

Et que le Rossignol n'alloit point recerchant
Ce que le Paon auoit dessus luy dauantage.

Luy dict en plus auant qu'on n'auoit iamais faict
S'elle auoit derechef à r'habiller son faict

Selon l'aduis de tous, & que luy le propose.

Que chacun y pensant se doit bien contenter

Du bien qu'il a receu, sans vouloir disputer

A qu'elle occasion vn autre a quelque chose.

(1) Op de blz. tegenover, boven de plaat: *Se contenter de sa grace*; onder de plaat:

Que voz mœurs soyent sans auarice, estans contens de ce que vous auez presentement. Hebr. 13. 5.

Sois content de ta gloire & sois assis en ta maison. 4. Reg. 24. 10.

De navolging is zeer vrij en, laat het ons niet bewimpelen, tamelijk onbeholpen. CORROZET's verhaaltje staat merkkelijk hooger.

De fabelen, onderteekend E. W., sluiten veel nauwer aan bij DE DENE's tekst. In de andere fabelen uit GALLE's verzameling geeft de bewerker op vele plaatsen blijken van smaak. Hij durft zelfstandig te werk gaan, uitbreiden waar 't past, besnoeien waar 't noodig is, en is nergens angstvallig als E. W. om toch van 't model zoo min mogelijk af te wijken.

Op de 18 nieuw bijgekomen fabelen in *Esbatement moral*, vinden we er 13 terug bij HAUDENT, en daarvan 7 ook bij CORROZET. Uit de vergelijking dezer overeenkomstige fabelen kan echter niet worden besloten dat HAUDENT als bron heeft gediend, en de vergelijking met CORROZET zou waarschijnlijk tot denzelfden uitslag leiden. — Ook de vergelijking van de nieuwe platen uit *Esbatement* met de prentjes bij CORROZET en bij eenige van HAUDENT's fabelen brengt geen licht: voor een drietal is de overeenstemming treffend, voor verscheidene is er daarentegen volslagen afwijking.

Niet minder dan drij verschillende fabelverzamelingen zijn uit GALLE's *Esbatement moral* gesproten, een Fransche, van DESPREZ (?), en twee Nederlandsche: de eene van ANTHONI SMYTERS, de andere VONDEL's bekende *Vorsteliicke Warande*. Op 't eerste zicht schijnt de Fransche zelfs uit *Esbatement moral*, — ja hoe zullen we dat zeggen en beleefd zijn? — ... gestolen.

Ze bevat slechts 100 fabelen, telt 103 blz., en boven iedere fabel, met uitzondering van het laatste stukje (Epilogve de ce Livre. Sonet. Ayez Justice...) staat een plaatje. De prentjes zijn kunstig in hout gesneden; het zijn buitengewoon nauwkeurig bewerkte kopijen andersom van GHEERAERTS' koperetsen. De titel luidt:

« Le Theatre des Animaux, avquel sovs plvsievrs di-
verses fables & Histoires, est representé la pluspart des
actions de la vie humaine. — Enrichy de belles sen-
sences tirées de l'Escriture sainte, et orné de Figures,
pour ceux qui aiment la Peinture. — A Paris, Chez
Jean Le Clerc, ruë Saint Jean de Latran, à la Sale-
mandre Royale. M. DC. XX. »

De korte voorrede over het nut der fabelen, is onder-
teekend P. DESPREZ (1).

De eerste fabel heeft den volgenden inhoud :

4. Se contenter de sa grace.

(Plaat.)

Que vos mœurs soient sans avarice, estans contens de
ce que vous avez presentement. Hebr. 13. 5.

Sois content de ta gloire, & sois assis en ta maison.

4. Reg. 24. 10.

(1) De oudste uitgave welke BRUNET aanteekent is van 1595 :
« Théâtre (Le) des Animaux.... Paris, pour Simon Douget, M. D.
XCV, pet. in-4 de ij et 100 ff. fig » Hij voegt erbij : « L'avis au
lecteur est signé P. Desprez, qui pourrait bien être l'auteur de
l'ouvrage. L'édition de 1595 est rare. Celle de Paris, Jean Le Clerc,
1613, in-4 qui ne l'est guère moins, a été vendue 15 fr. Bignon.
Une autre de Paris, 1644, in 4°, 39 fr. 50 c. Bontourlin; 53 fr.
Duplessis; cependant cette dernière doit avoir moins de valeur que
les deux autres.

Met onze uitgave van 1620 dus (Bibl. de l'Arsenal, te Parijs),
4 verschillende uitgaven.

Is er misschien verband tusschen den bundel van DESPREZ en
het « Hoogduitsch boek in 4° getyeld *Theatrum Animalium*, gedr.
1608 », aangehaald in een brief van P. DE LA RUE, welke mede-
gedeeld wordt in den *Navorscher* van 1861? (Vgl. verder de aantec-
kening op blz. 54.

Du Paon, et du Rossignol.

Vn Paon tout orgueilleux, voyant le beau plumage
Dont il est reuestu & par tout bigarré,
S'estimoit plus que tous, & n'eut à nul cédé,
Si d'un doux Rossignol n'eust oüy le ramage.
Alors droict à Iuno il va en se plaignant,
Ie te supplie, dit-il, ô Royne ma Deesse!
Octroye-moy vn bien, car ie meurs de tristesse,
Si du gay Rossignol ie n'imité le chant.
Ie ne puis, dit Iuno, sois contant de la grace,
Que tu reçois des Dieux, ayant vn beau plumage,
Tu vois le Rossignol, de son chant est contant.
Et sans estre enuieux à rien plus il n'aspire,
Car celuy viura en eternel martyre,
Qui le bien d'un chacun va tousiours souhaitant.

Zooals men bemerkte, zijn de spreuk boven de plaat
en de bijbelteksten eronder, dezelfde als bij GALLE.

Doch die eerste fabel, welke anders luidt, is eigenlijk
maar eene verschalking. De 99 fabelen die volgen zijn
letterlijk dezelfde als de overeenkomstige fabelen van
Esbatement. Het eenig verschil van enkele woorden dat
wij opgemerkt hebben, komt voor in den bijbeltekst onder
de fabel van den Kikvorsch en den Os.... Ook is de
onderteekening met de raadselachtige letters E. W. overal
weggebleven.

Er is in deze vreemde zaak nog nog een ander duister
punt.

Wanneer men een oogslag werpt op de Bijlage, wordt
men getroffen door de omstandigheid dat de 100 fabels
van *Theatre des Animaux* beantwoorden aan fabelen die
ook alle bij DE DENE te vinden zijn. DESPREZ heeft niet
eene der 18 nieuwe fabelen opgenomen, waarmede GALLE

zijn bundel verrijkte. Dit kan moeilijk als bloot toeval opgevat worden. Is DESPREZ' verzameling nu, in eene uitgave welke misschien niet bewaard bleef, vroeger dan *Esbatement moral* verschenen, zoodat *Esbatement* schuldig zoude zijn aan plagiaat? Maar hoe dan aannemelijk maken dat P. HEYNS zinspeelt op twee auteurs, en dat in de tweede helft van den bundel van GALLE de fabelen onderteekend zijn met de letters E. W.? De gegevens waarover we beschikken zijn ontoereikend om op deze vraag een antwoord te vinden.

De bundel van SMYTERS verscheen in 1612, en bevat 112 fabelen in sonnetvorm, doch geene platen :

« Esopvs Fabelen In rijm ghestelt door Anthoni Smyters. Waer by ghevoeght zijn zommighe stichtelijcke veerskens, van Heer Guy du Faur, Heere van Pybrac, Raedts-heere des Konincx van Vrancrijc. Tot Rotterdam, By Jan van Waesberghe, aende Merct, inde Fame. Anno 1612. »

Vooraf twee sonnetten, het eene « Tot den goetwillighen Leser » onderteekend : « Godt en niet meer » ; het andere « Aen de Liefhebbers der Rhetorijcke », onderteekend : « Myn haters syn sot (1) » ; waarna eindelijk nog « Esopus leven, op het kortste verklaert », en achtereenvolgens dan 121 fabelen uit GALLE bijna woordelijk, doch met gemak, vertaald, en een enkele nieuwe : die

(1) Volgens het *Dictionnaire des Devises* van den heer F. VAN DER HAEGHEN zijn beide spreuken die van SMYTERS zelf.

SMYTERS steekt niet weg dat hij slechts vertaalt. « Neemt ons ten besten af », voegt hij den goetwillighen Leser toe :

Neemt ons ten besten af, ist dat ghy hier bevint
Dat wy den Franschen rijm int Nederduytisch ontvlichten.

Reeds in 1828 had J. F. WILLEMS, in het tweede deel zijner *Verhandeling* (bl. 253) de aandacht gevestigd op het bescheidene bundeltje, waarvan de taal hem als vrij zuiver had getroffen.

van den Vader en zijne drie zonen. Bijbelteksten en spreuk vielen weg.

De vergelijking der fabelen van den Leeuw en het Paard en van den Pauw en den Nachtegaal, met hun voorbeeld, laten we over aan den lezer. —

Weest trou, ende betrou niemandt.

8

Peerdt en de Leeuw.

Een moy vollijvich Peerdt, hulp' aen den Leeuw begheerden,
Die hem ontmoetet heeft verhonghert op het velt,
En hem beroemden voor een Chirurgijn vermelt,
Zeyd' dat hy by hem droegh een zalf van grooter weerden.
Tpeerdt wist wel met wat kunst sich desen Leeuw gheneerden,
Hy hiet hem willekom, en zeyde was ghequelt
Aen synen achter voet, ghequetsset en ontstelt :
Badt hem dat hy dien met syn salve wat besmeerden.
De Leeuw strax naerder quam, den quaeden voet bezach,
Maer tPeerdt dat nam hem waer, en gaf een zulcken slach
Op den Chirurgijns kop, dat hy moest blyven legghen.
Zulkx beurt ooc menichmael by d' alder-schalckste koen,
Die ander met bedroch leedt ende schade doen :
De schalc wort wel verschalct, zoo 't spreecwoort pleech
te zeggen.

Ghenoeghen ist al.

10

Het Nachtegaelken ende de Pauw.

Den Pauw' bedroefden hem wanneer hy hoorde zinghen
Het lieflijke keelken zoet van 't Nachtegaelken teer,
En klaeghden waerom hem de natuere niet meer,
Wtmentheden by de pluymen woud' ghehinghen.

Natuer antwoordden hem hy zoud' begheerte dwinghen,
 Dewyl' syn ved'ren van schoon verwen hadden d'eer,
 En dat den Nachtegael niet onderzocht hoe zeer
 Hy ander voghels ghingh te boven in dees dinghen.
 Sy seyde noch daer by, het nimmer eynden zoud',
 Waert datmen alle dingh weerom vernieuwen woud',
 En elc een synen zin na volghen int vermaken.

Elc houd' sich dan gherust zoo langhe als hy leeft,
 En zy te vreden met de gave die hij heeft,
 Hem voorder niet en moey met ander lieden zaken.

Zoo zijn we dan eindelijk gekomen aan den laatsten der fabelbundels waarover ons onderzoek zich uitstreckte, en den belangrijkste, al was het ook maar omdat VONDEL'S groote naam er aan verbonden is. Aangezien de herdruk van den heer UNGER, versierd met verkleinde reproducties der platen, in ieders bereik is, mogen we den lezer verschoonen van de beschrijving en de omstandige bibliographie. We herinneren enkel dat de *Vorstellicke Warande der Dieren*, 't eerst, te Amsterdam bij Dirck Pietersz. Pers, in 1617 verscheen. « De Amsterdamsche uitgever Dirck Pietersz. Pers », verhaalt UNGER, « was door aankoop eigenaar geworden van de koperen platen en droeg nu aan den ongeveer dertigjarigen VONDEL op, daarbij bijschriften in onze taal te leveren. Aan die opdracht werd door VONDEL voldaan; aldus ontstond de *Vorstelycke Warande der Dieren*. »

Uit UNGER'S inleiding vernemen wij verder dat van de *Warande* zes afzonderlijke uitgaven verschenen, dé laatste in 1786 te Dendermonde, bij Wed. de Caju (1). « Vondel »,

(1) Vgl. *Bibliographie van Vondel's Werken*, bl. 29. De eerste uitgave is van 1617; daarna komen eene uitg. van 1682, eene van 1717, eene van 1720, eene zonder jaartal t'Amsterdam, By d'Erve

wordt aldaar nog gezegd, « heeft den tekst zijner gedichten misschien ontleend aan eene in 1578 verschenen verzameling Fransche bijschriften bij dezelfde prenten, getiteld : « *Esbatement moral, des animaux*. A Anvers chez Philippe Galle. » Eene vertaling daarvan heeft hij niet geleverd; wel volgde hij ze van verre na » (1).

de Wed. Gysbert de Groot..., en eindelijk de Dendermondsche van 1786. Behalve deze laatste, welke in 8° is, zijn al die uitgaven in 4°.

Voor enkele bijzonderheden, welke alleen bibliographisch belang opleveren, houden we ons tevreden met naar UNGER'S Vondel-Bibliographie te verwijzen.

(1) In de *Bibliographie van Vondel's Werken* luidt het eveneens : « Vondel heeft den tekst misschien ontleend aan een in 1578 verschenen verzameling Fransche bijschriften bij dezelfde prenten », enz. « In het midden der titelprent vindt men dezelfde voorstelling als op den titel der *Vorstellicke Warande*. De Hollandsche bewerking is echter iets « anders dan eene vrij gemakkelijke vertaling in zoo vele of weinige regels hem ligtst viel van zeker fransch werk, zijnde alle klinkdigten op dezelfde zinnebeelden, genaamd *Esbatement moral des Animaux*. Anvers, 1578, gelijk PIETER DE LA RUE schreef (*Navorscher*, XI, bl. II.) VONDEL heeft blijkbaar de Fransche bewerking gekend, maar hij volgde haar slechts van verre. »

De *Navorscher* van 1861 deelt inderdaad « een geestigen brief » mede « van Pieter de la Rue, den bekenden schrijver van *Staatkundig, Heldh. en Gelett. Zeeland*, in 1734 aan een ander letterkundige, (vermoedelijk) Ds. Jan te Water te Zaamslag, gerigt. »

DE LA RUE verdedigt er CATS tegen de beschuldiging van letterdieverij. « Vrij wat meer redenen zouden er zijn om den heer Cats van letterdiefte te beschuldigen, indien men hem kon aantoonen, dat hij omtrent den Britschen *Donne* of andere uitlandsche vernuften gehandeld had, zoo als *Vondel* (*Vondel* dat orakel van Parnas) heeft kunnen goedvinden in zijne jeugd te handelen met zijne *Waarande der dieren* en *Gulden winckel* welke beide werkjes hij opgeeft als eigen maaksel : ondertusschen is het eerst genoemde niet anders dan eene vrij gemakkelijke vertaling, in zoo vele of weinige regels hem ligtst viel, van zeker fransch werk, zijnde alle klinkdigten op dezelfde zinnebeelden genaamd *Esbatement moral des Animaux*,

De waarheid is dat VONDEL *stellig* den tekst zijner gedichtjes aan *Esbatement* ontleend heeft. En het is de toedracht der zaak volkomen onjuist voorstellen, wanneer men zegt dat hij slechts navolgde « van verre ».

Eene proza- « Voor-reden aenden Konstlievenden Leser, aengaende de stichtighe vermakelickheyd ende nutticheyd der Fabulen »; eene vrij aardige « Vermaeckelijcke Inleydinghe Tot de Vorstelijcke Warande der onvernuffighe Dieren », in verzen; en eindelijk een drietal lofversjes, gaan de eigenlijke fabelen vooraf.

Wat deze betreft, wij bemerken dat bij VONDEL de spreuk boven de plaat weggevallen is, en dat de bijbelteksten onder de plaat vervangen « door eene oude historie spouyt de Latijnsche als Griexsche schrijvers, om met de nieuwe Historien geene ergernisse of aenstoot te geven » (1).

Anvers, 1578, 'twelck ik bezitte en dus oogschijnbaar verzekeren kan, alleen heeft er *Vondel* de aanmerkingen in proza bijgevoegd. » In eene nota had PIETER DE LA RUE hier aangeteekend : « Nadat ik dit geschreven heb, heb ik toevallig ontdekt dat die aanmerkingen zelfs nog niet van V. zijn, maar nog veel woordelijker als het rijm vertaald uit een Hoogduitsch boek in 4°, getyteld *Theatrum Animalium*, gedr. 1608. »

GOEDEKE geeft geen enkelen fabelbundel met zulk een titel op. Bedoelde DE LA RUE misschien den in 4° bundel (zie GOEDEKE, *Grundriss*, II, Bl. 437) : *Viridarium moralis philosophiae* per Fabulas animalibus brutis attributas traditae, iconibus artificiosissimis in aesculptis exornatam. Coloniae edebat Georgius Muntingus. M. D. XCIII. 251 S. 4. (Prosa). Dezelfde Keulsehe uitgave van *Viridarium* (1594) komt voor *Cat. Van Damme* II, bl. 138, n° 1446, met de aanduiding : Cum 125 Figuris Nitidiss. Juist hetzelfde getal platen dus als in *Esbatement moral*.

(1) « De bijschriften onder de plaatjes, welker vervaardiger een ruime mate van belesenheid moet bezeten hebben, zijn stellig van niemand anders dan van PERS. Bij een oppervlakkige vergelijking met de tegenoverstaande dichtregels van VONDEL, zal het onderscheid in de spelling al terstond doen zien dat VONDEL er de maker niet van was. » Aldus VAN LENNEP (*I Nalezing*, bl. 55).

Wanneer wij nu met aandacht de fabel van den Leeuw en het Paard overlezen (1), zoo kan het ons niet ontgaan

(1) Wij laten de fabel en de historische toepassing hier volgen :

6. De Leeuwe en 't Peerd.

(Plaat.)

Gelijck de Leeuw tot het Peerd, alsoo archlistich is *Cleopatra* (hoewel tot haer eygen verderf) by *Antiochum* gecomen. Want als *Antiochus Gryphus Alexandrum* inden krych hadde overwonnen, so ontstack sy met een doodelijcke haet tegens *Antiochum*, doch liet sulcx aen haer niet mercken, maer quam zeer vriendelijck tot *Antiochum*, en als of sy groot me-lyden met hem had, boodt sy hem in zijnen grooten dorst een versche dronck waters, daer in sy nochtans doodtlijck venijn ghemengt had, ende noode hem te drincken. Maer *Antiochus* merckte het perijckel, onde dreefse van hem, ende lietse naderhandt ombrengen. SABELLICUS.

VI.

De *Leeuw* 't ontzagelijck dier, 't *Peerd* ziende 't gras af lezen,
Zeer listich tot hem trad, en veynsde zich te wezen

Een wel-ervaren *Arts*, die door Kunst-rijcke list
Tot allerley gebreck en kranckheyd hulpe wist.

Maer 't *Peerd* niet minder loos, riep, o ter goeder uren
Heeft u *Apollo* hter tot mywaerts willen sturen!

O *Aesculapi* komt uytneemeste Doctoer.

Treet herwaerts met u kunst en komt mijn quale voor :
Want mijnen achtervoet my bangh maeckt en verlegen,

Vermits een groot ghezwel daer onlanx aen gekreghen :
Ontzegt u hulpe niet, ist anders in u macht

Besmeeret met u zalve, op dat het wat verzacht,

De *Leeuw* veynst zich gereet 's *Peerds* achter-voet te heelen,
En schickt zich achter aen : dan 't *Ros* slacht niet den schelen,

Het slaet den loozen *Arts* 't hoof-yzer voor den kop,

Dat hy ter aerden licht een-slaeghs met eenen klop.

« 'T gaet zoo gemeenlijck, dat die andren meent te plagen
« Die wort eerst zelfs geplaeht en moet zijn straffe dragen :

« Die andren 't net voor-spand oft eenen kuyt bereyd,

« Eerlangh zelfs inden strick oft inden afgrond leyd.

eerst en vooral dat VONDEL in zoover slaafsch heeft nagevolgd, als hij zijn voorbeeld geene enkele maal uit het oog verliest en hij 't ook niet eene enkele maal waagt zelfstandig iets erbij te doen. Hij volgt na op den voet, zich vergenoegend hier en daar eene kleine bijzonderheid in te schuiven, en dat bijna telkens met het inzicht aldus twee verzen te maken van één, en zijn verhaal wat te rekken. Zoo zien wij de vier eerste verzen van VONDEL overeenstemmen met de vier eerste van GALLE. De vier volgende bij GALLE worden echter tot acht uitgesponnen :

Donc le Cheual l'oyant, luy dict, ha ie me pasme
wordt :

Maer 't *Peerd* niet minder loos, riep, o ter goeder uren
Heeft u *Apollo* hier tot mywaerts willen sturen !

Aan het vers :

Ayant vn de mes pieds de derriere entamé
beantwoordt :

Want mijnen achtervoet my bangh maeckt en verlegen,
Vermits een groot ghezwel daer onlanx aen gekreghen.

Het vers :

Tu sois donc bien venu medecin bien aymé
wordt omschreven door :

O *Aesculapi* komt uytmeneste Doctoer !
Treet herwaerts met u kunst en komt mijn quale voor :

Eindelijk :

Je te supply bien fort de quelque cataplasme
maakt VONDEL tot :

Ontzeght u hulpe niet, ist anders in u macht
Besmeeret met v zalve, op dat het wat verzacht.

Door toepassing van hetzelfde stelsel van inschuiving
worden vv. 9-11 uit *Esbatement* bij VONDEL tot 4 verzen.
Van

Lors le Lion faingnant le voir par grande pitié,
wordt zeer behendig een vers en half gemaakt :

De *Leeuw* veynstzich gereet's *Peerds* achter-voet te heelen,
En schickt zich achter aen :

De regel :

Le Cheual luy desserre vn vilain coup de pied
wordt uitgedijd tot anderhalf vers :

dan 't *Ros* slacht niet den schelen;
Het slaet den loozen Arts 't hoef-zyser voor den kop

En het elfde vers :

Laissant ce medecin estourdi sur la place.

wordt eenvoudig vertaald :

Dat hy ter aerden light een-slaeghs met eenen klop.

Eindelijk worden de drie slotverzen met de zedeles
door VONDEL in vier verzen overgedicht.

Uit dit alles blijkt dat VONDEL's verdienste met deze
rijmen-voor-den-broode al niet veel hooger staat dan met
zijn vroegere rijmelarij bij de platen van den *Gulden
Winckel*. Niet minder blijkt zulks uit de fabel van den
Pauw en den Nachtegaal.

De twee eerste verzen van GALLE worden vertolkt door
vv. 1-4 bij VONDEL; vv. 2-4 van GALLE worden bij VONDEL
vv. 5-10; vv. 5-8 van GALLE, bij VONDEL vv. 11-15;
vv. 9-11 van GALLE, bij VONDEL vv. 16-18; eindelijk

vv. 11-14 van GALLE, bij zijn navolger vv. 19-22 (1) :

De schoon-geveerde *Pauw* aenhoorde met begeeren
 Het *Nachtegaelken* inde wilghen quinckeleeren,
 En werd by nae verliefte op 't liefelijck gezanck
 En 't goddelijck musijck dat uyt de tacken klanck.
 Ten laetsten sprackse aldus : O Moeder aller dinghen !
Nature die my voor vele andren zonderlinghen
 En heerlijck hebt gheciert, hoe was ick soo onweert
 Dat ghy welsingens kunst met mijnen gouden steert
 En eersleyp niet te gaer hebt willen huwelijcken,
 Op dat ick zoo alsins der Voglen roem mocht strijcken !
Nature doen terstond heeft 's *Pauws* ondancckaerheyd
 Berispt, om dat met tgene haer rijcklijck bij geleyd
 Zy niet en was vernoeght. Ghelijck tot geenem tyden
 Het *Nachtegaelken* niet s'*Pauws* voordeel zal benyden :
 Maer zich te vreden houd met tgene haer is ghejont.
 Indien oock (zeyde zy) het elck een waer vergont
 Te hebben tgene hy wenscht, 't stond grootelijcx te vreezen
 Dat met vernieuwen ick al steeds zou bezigh wezen.
 « Ghy die met uwen staet, noch eens ontfangen loth
 « U nimmermeer vernoeght, maer opstaet tegen God,
 « En der Naturen wet, leert met vernoegingh leven,
 « Noch wenscht niet nae het gene een ander is ghegeven.

(1) Op de bladzijde met de plaat :

8. Pauw ende 't Nachtegael.

(Plaat.)

Sulcken eygenschap had *Callinous* de Soon *Calliopes*. De welcke
 of hy wel niet alleen schoon van lijf ende gedaente was, maer oock
 van een goede natuere, ende daerenboven met groote gaven des
 verstants verciert, soo heeft hy nochtans de Goddinne *Calliope* raets
 gevraeght, hoe hy de sacck soude aenvangen om de kunst van
 singen wel te leeren. Daer op *Calliope* hem antwoorde : Hy soud
 hem met de gaven die hem vorleent waren, genoegen laten, ende
 nae gheen andere gaven trachten. IN ADAGIIS.

En zoo is 't ook met de andere fabelen der *Vorstelijcke Warande* gesteld. De eene regel na de andere wordt vertolkt, en waar het gaat, worden van een vers er twee of meer gemaakt. Zal men de vertaling slaafsch heeten, omdat de vertaler nimmer zijn voorbeeld uit het oog verliest? Zal men ze min of meer vrij heeten, omdat hij soms een paar woorden weergeeft door een paar verzen? De uitdrukking doet weinig ter zaak. Dit echter dient vastgesteld, dat *VONDEL*, hoe weinig hij blijkbaar zich voor zijne fabelen heeft moeite getroost, hoe veel hij ook verschuldigd is aan *Esbatement*, door de vloeiendheid van zijn vers en den zwier van zijn taal aan de *Warande der Dieren* niettemin zekere bekoorlijkheid heeft geschonken, welke al de bundels, hier te voren ontleed, in de schaduw doet staan.

L. SCHARPÉ.

BIJLAGE.

CORROZET	HAUDENT	DE DENE	De titels volgens de «Tafel van al de Fabels» bij DE DENE; daarna volgens <i>Esbatement moral</i> ; de allerlaatste volgens SMYTERS.	GALLE	DESPREZ	SMYTERS	VONDEL	VAN DE VENNE PERRET
—	—	1	Basiliscus ende het Wesel	6	17	6	4	10
32	143	2	DEN LEEU ENDE T'PEERT	8	19	8	6	11
60	167	3	DEN PAEU ENDE NACHTEGALE	10	1	10	8	19
—	359	4	Den Esel ende Haze	43	9	43	37	13
82	204	5	Coe ende Osse	48	—	48	40	—
97	251	6	t'Serpent en Jupiter	113	92	112	95	5
22	133	7	Vanden ouden Hondt	102	81	101	86	—
—	—	8	De Hinne ende haer Kiecxkens	80	43	79	64	—
54	14	9	Den Leeu ende Vos	91	70	90	75	—
4	115	10	d'Hondt een sticck vleesch draghende	56	24	55	117	—
18	129	11	Duuen en Hauick	40	6	40	35	—
99	181	12	Mieren ende Crekel	14	50	14	12	—
28	139	13	Den Wulf ende t'mans hoofd	97	76	96	81	—
70	304	14	Voghelaer ende Distelviyncke	82	—	81	66	—
31	142	15	Puut ende Osse	38	4	38	33	—
95	229	16	Smot met zijn Hondeken	66	—	65	53	—
17	128	17	Jupiter ende Pudon ofte Vorsschen	54	22	53	45	—
59	166	18	Craeye ende t'Schaep	27	60	27	23	—
8	119	19	Wild Vercken ende Eesele	52	15	51	43	—
92	197	20	Man ende Leeu	89	21	88	73	—
3	114	21	Puut ofte Vorsch/ ende Ratte	37	68	37	32	—
1	112	22	Den Hane op den messijnck	51	14	1	113	—
—	—	23	Vanden ouden Houaere	121	97	119	124	—
—	343	24	Ram ende Stier	79	42	78	63	—
64	173	25	Leeu / Esel / ende Vos	90	93	89	74	—
10	121	26	Arendt ende Craeye	49	—	49	41	—
1	—	27	Vanden droncken Hert	108	87	107	102	—

CORROZET	HAUDENT	DE DENE		GALLE	DESPREZ	SMYTERS	VONDEL	VAN DE VENNE PERRET
24	135	28	Gheete en den Wulf	55	23	54	46	—
(107*)	22	29	Landtsman ende Satyre	83	45	82	67	9
—	256	30	Jongheleur Schemijnckel en Meercatte	106	85	105	89	—
23	134	31	Vande bevreese Hazen	62	29	61	111	—
91	109	32	De Hinne ghedoot om de Eyeren	19	54	19	108	—
—	337	33	Eghele ende t'Serpent Vipera	77	40	76	61	—
—	295	34	Ackerboer ende Muus	81	44	80	65	—
—	—	35	Het dier Chameleon	78	41	77	62	17
41	152	36	t'Schemijnckel ende Vos	96	75	95	80	—
38	149	37	Woluen ende Schapen	11	2	11	9	—
—	255	38	Vos ende Catten	23	55	23	20	—
7	118	39	Landtsman ende Slanghe	88	49	87	72	—
90	239	40	Jonckman ende Zwalowe	107	86	106	90	—
55, (123*)	207	41	Arendt ende Vosinne	29	—	29	25	—
48	21	42	Esel ende t'Peert	35	66	35	30	6
35	146	43	Wolf ende Vos	93	72	92	77	—
—	—	44	Elephant ende Drake	72	35	71	112	15
74	15	45	Partrijse ende Hanen	110	89	109	92	—
—	334	46	Wolf ende Eghele	76	39	75	60	—
63	39	47	Paeu en Acxtere	47	12	47	39	—
45	157	48	Dogge ende t'Schaep	61	28	60	104	—
61	168	49	Oude Catto ende Musen	101	80	100	85	—
—	313	50	Zwijn ende Oorlooghs Peert	115	69	—	97	—
34	145	51	Beesten ende Voghelen strijdt	53	16	52	44	14
—	—	52	Vanden Esel / Kemel / Buffel / ende Mule	105	84	104	88	—
93	245	53	Voghelare ende Partrijse	109	88	108	91	—
30	141	54	Vlieghe ende Miere	71	34	70	57	21
85	7	55	Beer en twee Vrienden	30	61	30	103	—
19	130	56	Hondt ende Dief	33	64	33	28	—
56	161	57	Ackerman ende Houaere	111	90	110	93	—
25	136	58	Hert ende t'Schaep	98	77	97	82	—
12	123	59	Den ouch Leeu en ander Beesten	69	32	68	118	—
36	147	60	Hert inde Fontoyne speghelende	39	5	39	34	—

* Alleen in de uitg. van 1583.

CORROZET	HAUDENT	DE DENE		GALLE	DESPREZ	SMYTERS	VONDEL	VAN DE VENNE PERRET
46	158	61	t'Lammeken ende Wulf	70	33	69	56	—
13	124	62	Esel ende t'cleen Hondcken	31	62	31	26	—
—	350	63	Den Vos t'Haze vleesch prijsende	94	73	93	78	—
—	274	64	Hauick ende Cockuut	86	47	85	70	—
50	26	65	Vueghelaere ende t'Serpent	45	11	45	38	—
—	—	66	Leeu ende wild Vercken	92	71	91	76	3
6	117	67	Wulf ende Crane	15	51	15	13	—
—	—	68	Huus-ratte ende Hoestere	84	—	83	68	7
77	156	69	t'Peert ende Hert	41	7	41	36	—
11	122	70	Vos ende Raue	36	67	36	31	4
58	165	71	Hondt ende Osse	34	65	34	29	—
—	303	72	Beer ende Bijen	73	36	72	107	—
—	356	73	Hauick ende Nachtegaelic	87	48	86	71	—
—	201	74	Stier ende Muus	95	74	94	79	—
2	113	75	Wulf ende t'Lammeken	32	63	32	27	—
69	164	76	Arendt ende Raue	50	13	50	42	—
20	131	77	Zueghe ende Wulf	18	53	18	16	—
86	230	78	d'Houeerdighe Mule	20	57	20	17	—
—	183	79	Arendt ende Slecke	85	46	84	69	2
29	140	80	Paeuwen en Acxtere	58	25	57	48	—
53	23	81	Aerbeyder ende zyn Honden	103	82	102	87	—
87	163	82	Schaepheerder lueghenare	17	52	17	15	12
42	153	83	Hert ende Ossen	59	26	58	49	—
37	162	84	Catte ende t'Hanekiecken	100	79	99	84	—
98	203	85	t'Schemijnckel ende zyn Jonghen	7	18	7	5	—
—	—	86	Den Esel gheladen met spijs	122	98	120	116	23
71	1	87	Vos ende Buck	42	8	42	106	—
94	246	88	Schildpadde ende Haze	26	59	26	115	—
9	120	89	Van twee Ratten	44	10	44	100	—
15	126	90	De Wuwo zieck ligghende	119	96	117	120	—
27	138	91	Vos ende Houaere	9	20	9	7	—
—	—	92	Gheote ende t'ionck Wulucken	99	78	98	83	—
68	178	93	Ghier ende cleen Voghelkens	68	31	—	55	—

CORROZET	HAUDENT	DE DENE		GALLE	DESPREZ	SMYTERS	VONDEL	VAN DE VENNE PERRET
—	236	94	Vlaemsche ende Turcksche Hane	118	95	116	99	—
—	312	95	t'Peert en Esel met hout gheladen	116	94	114	121	8
—	340	96	Wulf in Schaepshabijt hanghende	75	38	74	59	—
5	116	97	Leeu ter iacht en ander Beesten	60	27	59	109	—
—	82	98	Raue ende t'Schorpioen	74	37	73	58	—
—	280	99	Zwane ende Houaere	123	99	120	122	—
14	125	100	Leeu ende Museken	12	3	12	10	20
89	237	101	Jupiter ende Bij	114	—	113	96	18
65	175	102	Esel en zijne drie Meesters	104	83	103	103	—
—	—	103	Vanden Voghel Phoenix	124	100	122	123	24
—	—	104	Simme ende Catte	64	30	63	51	—
—	—	105	Struus ende Nachtegael	120	56	118	119	—
—	—	106	t'Schaep ende Wulf	112	91	111	94	—
—	—	107	Conclusie / ofte beslunt des Boucx	125	58	—	125	—
—	—	—	Du Chartier & du Cheual	1	—	2	1	—
—	154	—	Du Lion & du Renard	2	—	3	2	—
—	—	—	Du Chesne & de l'Orme	3	—	4	3	—
—	49	—	Du Lion & de l'Asne	4	—	5	114	—
80	222	—	De l'Homme inuoquant la Mort	5	—	121	101	—
—	185	—	D'Aquilon, de Phebus, & d'un Voiager	13	—	13	11	—
—	180	—	Du Fresne & du Roseau	16	—	16	14	—
—	—	—	Du Mouton & du Loup	21	—	21	18	—
76	214	—	D'un homme & de son Dieu de bois	22	—	22	19	—
37	148	—	Du Serpent & de la Lime	24	—	24	21	—
—	184	—	De deux Ecreuisses	25	—	25	22	—
—	—	—	Du Regnard & des Mouches	28	—	28	24	—
21	132	—	De l'Enfantement d'une Montagne	46	—	46	110	—
39	150	—	Du Paysan & de la Forest	57	—	56	47	—
—	243	—	Du Regnard & des Grappes de Raisins	63	—	62	50	—
—	—	—	Du Cheual & de l'Asne	65	—	64	52	—
72	210	—	Du Renard qui auoit perdu sa queue	67	—	66	54	—
33	144	—	Le Cheual & l'Asne	117	—	—	98	—
(101*)	4	—	De Vader met syn Sonen	—	—	115	—	—

* Alleen in de uitg. van 1583.